URBANIZAM BEOGRADA 24

SUMMARY

Man and environment

Block reconstruction betwen the streets of: Starina Novak, 27 Mart, Karnedži and Georgi Dimitrov

Old nucleus of Zemun — Townplan detailed of the block 27

Special plan of Belgrade on the left side of Danube

Plans of Belgrade fram 1789

Appendix:

Settlement Kneževac — Kijevo

Chronicle

Publisher: Town Planning Institute of Belgrade

Belgrade, Palmotićeva 30/V

For the editor: Bratislav Stojanović, dupl. arch.

Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.

ČOVEK I ŽIVOTNA SREDINA II

Nastavljajući obradu uloge prostornog planiranja, kao vrlo uticajnog faktora u zaštiti, negovanju, razvijanju prirodne sredine — donosimo dalje izvatke iz uvodnog dela zaključaka i preporuka sa naučnog skupa »Čovek i životna sredina« održanog 24—27 IV 1973. godine. (Kao prilog broj 4, uz broj 22 časopisa doneli smo napis Živorada Kovačevića »Zagađenost životne sredine u Beogradu i mogućnosti rešavanja«). Evo delova, mestimičnih misli, citata — iz tih uvodnih zaključaka:

»i zemaljski prostor i resursi biosfere strogo su ograničeni, konačni su u svojim mogućnostima . . .

. . . tehnologija ne predstavlja nezavisan sistem od ljudi, ma koliko se oslanjala na objektivne postupke prirodnih nauka . . .

. . . da bi se izbegla ekonomska kriza i uspostavila ravnoteža između čoveka i životne sredine, potrebna je, stoga, nova usmerenost, novi društveni odnosi, nova skala vrednosti. Njihova polazna tačka je humanizacija proizvodnje, njeno podređivanje prvenstvenim i autentičnim potrebama radnih ljudi i građana. Kvalitet njihovog života, zaštita i razvoj njihovih sposobnosti, društvenih dobara i okoline mora se istaći kao vrhovno dobro, kao bitni kriterijum napretka. To je merilo koje opredeljuje industrijalizaciju i urbanizaciju, smer tehnološkog razvoja. Ujedinjavanje zahteva ekologije i ekonomije donosi stoga uvođenje niza novih ekonomskih stimula koji će podsticati preorijentaciju proizvodnje na novu tehnologiju sa trajnim i kvalitetnim proizvodima i bez polutanata.

Veoma je potrebno formirati i negovati kod ljudi uopšte ekološki način mišljenja, što znači da živu prirodu, biosferu i njene ekosisteme treba posmatrati kao složene makrosisteme u kojima vladaju određeni, strogi zakoni. U biosferi se ništa ne sme menjati bez sagledavanja posledica, koje mogu biti veoma negativne, čak katastrofalne. Ljudi treba da shvate da je zaštita i unapređenje prirode jedina šansa njihovog daljeg opstanka. Propast biosfere u celini označio bi kraj samom čovečanstvu.

Od neobično velikog značaja je da ljudska delatnost ne sme da dovede do ometanja kruženja materije u pojedinim ekosistemima i biosferi u celini. Naprotiv, ta delatnost treba da bude usmerena na što brže kruženje materije, jer je u tome ključ za povećanje produktivnosti biosfere. Ipak treba imati na umu da i tu postoje granice i da se kruženja, odnosno tzv. biohemijski ciklusi, ne mogu beskrajno ubrzavati, između ostalog i zbog ograničenosti potrebnog materijala na Zemlji.

. . . mi moramo biti odlučno protiv zahteva za zaustavljanje industrijskog i tehnološkog rasta . . .

Polazni princip mora da bude zaštita onih temeljnih vrednosti koje su nepovredive i koje moraju da dobiju snažan društveni autoritet. Ako neka proizvodnja ta dobra razara, onda to nije društveno korisna proizvodnja i ona mora da bude obuzdana.

. . . zaštita životne sredine se izrazito uključuje u sistem društvene samozaštite.

. . . ali samoupravljanje ne rešava ove probleme automatski, osobito dok je i samo atomizovano i nedograđeno, dok nije postalo vladajuća organizacija društvenog rada i upravljanja. Bitno povećan uticaj sveta rada i znanja, udruženih proizvođača i nauke temeljna je pretpostavka za povoljni ishod i na ovom području života. Zaštita i poboljšanje životne sredine mora postati organski deo ukupnog razvoja. Ekološka politika ne sme se svesti na jedan novi sektor ili novu dimenziju, već mora predstavljati sastavni deo skoro svih razvijenih projekata. Ona mora postati delom društvenog usmeravanja«.

Na kraju ovoga uvodnog dela se, sa stanovišta povezivanja zahteva ekologije i ekonomije posebno naglašava.

. . . Srbija može da izbegne negativne efekte savremene tehnologije i urbanizacije vodećih zemalja na zapadu.

. . . da primeni novu filozofiju razvoja krajnje humane usmerenosti.

. . . Zato je neophodna intervencija zajednice radi izjednačavanja pojedinih troškova sa društvenim, sprečavanja prekomerne

SADRŽAJ

Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.	1	Čovek i životna sredina
Ružica PETROVIĆ, dipl. ing. arh.	3	Rekonstrukcija bloka izmedu ulica: Starine Novaka, 27. marta, Karnedžijeve i Georgi Dimitrova
Aleksandra BANOVIĆ, dipl. ing. arh.	5	Staro jezgro Zemuna — Detaljni urbanistički plan bloka 27
Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.	8	Prostorni plan Beograda na levoj obali Dunava
Željko ŠKALAMERA	19	Planovi Beograda iz 1789. godine
Prilog:		
Aleksandar ĐOKIĆ, dipl. ing. arh.		Naselje Kneževac — Kijevo
		Hronike

Izdaje Urbanistički zavod grada Beograda
Palmotićeva 30
uz finansijsku saradnju
Direkcije za izgradnju i rekonstrukciju Beograda
Časopis izlazi od 1. januara 1969. godine
Izlazi 5 puta godišnje
Adresa redakcije:
Palmotićeva 30/V sprat, soba 514
telefoni 23-283
centrala 22-921/144
Uredivački odbor:
Bratislav Stojanović, dipl. inž. arh.
(glavni i odgovorni urednik)
Kosta Karamata, dipl. inž arh.
Milica Jakšić, dipl. inž. arh.
Vera Paunović, dipl. inž. arh.
Branka Jugović, dipl. inž. arh.
Dragomir Manojlović, aps. arh
Vladimir Tomevski, dipl. arh. teh.
sekretar redakcije: Milica Janić, dipl. arh. teh.

naslovna strana:
Vera Paunović, dipl. ing. arh.
linorez na naslovnoj strani:
Bratislav Stojanović
vinjete:
Banović Aleksandra, dipl. ing. arh.
fotografije:
Kulturni centar Beograda; arh. Dobrivoje Barlovac; Petar Crnobori
oprema ovog broja:
Vera Paunović, dipl. ing. arh.
tehnički urednik:
Glišić Živorad
Štampa: Beogradski izdavačko-grafički zavod
tiraž 1000 primeraka

SOMMAIRE

L'homme et l'environnement

Reconstruction de l'îlot entre les rue de: Starina Novak, 27 Mart, Karnedži et Georgi Dimitrov

L'ancien noyau de Zemun — Plan urbanistique de détail de l'îlot 27

Plan spatial de Belgrade sur la rive gauche de Danube

Plans de Belgrade, de l'année 1789

Appendice:

Habitation Kneževac — Kijevo

Chronique

Editeur: L'institut de l'urbanisme de la ville de Belgrade
Belgrade, Palmotićeva 30/V
Redacteur en chef: Bratislav Stojanović, dipl. arch.

ekspanzije grana sa eksternim troškovima i obnove prirodnih vrednosti.

. . . Pored navedenih fiskalnih mera pogodnih za defanzivnu strategiju u čuvanju čovekove sredine, planska i koordinirana akcija cele zajednice mora uskladiti potrebe za daljim materijalnim napretkom i naše fundamentalne ciljeve, uključivši ostvarenje ekološke ravnoteže u uslovima tehnološke civilizacije.

. . . Ali, osim ovog, ona će morati da stvori sopstvene pogodne uslove za razvitak nauke i tehnološke inovacije, znatno bolje nego što su dosad bile.

. . . Međutim, sve ovo bilo bi nedovoljno ako se naše ponašanje ne bi saobrazilo novom shvatanju prirode i odnosa ljudi prema njoj, ako se ne bi saobrazilo u skladu sa ekološkom etikom i takvim društvenim moralom koji bi vodio računa o čovečanstvu kao celini i o njegovoj životnoj sredini, o osnovnim vrednostima našega života, o ovom istorijskom trenutku, koji je od ogromnog značaja ne samo za našu zemlju i naše ljude nego i šire, i koji doprinosi stvaranju svesti o zajedništvu na našoj planeti, pune stvaralačke potencije, ali i ograničenih prirodnih resursa«.

Zaključci i preporuke ovoga naučnog skupa dalje sadrže sledeća poglavlja:

I Zagađivači, izvori i putevi zagađenja životne sredine u SR Srbiji (zagađenost vazduha, problem voda, zagađenje hrane, stanje i ugroženost zemljišta, mineralne sirovine i životna sredina, ugroženost urbane i rurarne sredine i zaštita kulturnih i pejzažnih vrednosti, stanovanje u gradovima);

II Uticaj zagadivanja i zagađenje sredine (uticaj zagađene sredine na zdravlje ljudi, zagadenost sredine i promene u biljnom svetu, uticaj izmenjene i zagađene sredine na životinjski svet);

III Uloga i mogućnosti tehnike u zaštiti životne sredine;

IV Obrazovanje i vaspitne mere;

V Regulativa i normativnost;

IV Međunarodna saradnja;

VII Uloga i zadaci nauke; i

VIII Opšti zaključci i neposredni zadaci. U ovom uvodnom poglavlju date su i sledeće formulacije koje se direktno osvrću na prostorno plairanje, na urbanizam; tako se iznose:

« . . . Veliki problemi pojavljuju se i u vezi sa savremenom urbanizacijom. Nekontrolisano formiranje i rastenje gradova postaje sve opasnija pojava. Problem gradova i ljudi, problem gradskog stanovanja, problem malih i velikih gradova itd. — problemi su kojima se mora prići što ozbiljnije i što hitnije. Na žalost, mora se reći da je dosad, uglavnom, urbanizacija išla samostalnim putem, gotovo bez ikakve veze sa ekologijom i drugim srodnim naukama«.

Druga formulacija je:

»U području usmeravanja zaštite posebno mesto ima prostorno planiranje, uređenje prostora i urbanizam na naučnoj podlozi«.

Izdvojili smo ove formulacije — da bismo se podrobnije zadržali kroz buduće napise na pitanjima urbanizma (šire, prostornog planiranja) i odnosa negovanja, razvijanja i zaštite prirode, čovekove životne sredine. Polazeći od činjenice da kompleksnost i široka obuhvatnost teme ovoga naučnog skupa nije dopuštala dovoljna produbljivanja i ovoga aspekta — spremni smo da to, u izvesnoj meri, učinimo na stranicama našeg časopisa; posebno na osnovama iskustava Beograda.

Pri tome ukazujemo na dve grupe problema . . . pristupa;

— teoretsko, programsko, projektantsko, planerski pristupi; i

— praktični, realizatorski, . . . odnosi . . . ostvarenja . . . život.

Ružica PETROVIĆ, dipl. inž. arh.

REKONSTRUKCIJA BLOKA

IZMEĐU ULICA STARINE NOVAKA, 27. MARTA, KARNEDŽIJEVE I GEORGI DIMITROVA

Blok između ulica Starine Novaka, 27. marta, Karnedžijeve i Georgi Dimitrova se nalazi u delu starog gradskog tkiva koje je više puta bilo predmet rekonstrukcije. Do izrade ovog plana je došlo povodom zahteva Direkcije za izgradnju i rekonstrukciju Beograda kojim su traženi urbanistički uslovi za lokacije u ulici 27. marta na uglu ulica Miročke i Karnedžijeve.

Pristupajući ovom zadatku konstatovano je da lokacije za koje su traženi uslovi pripadaju kompleksu koji se proteže od ulice Starine Novaka do Karnedžijeve, oslanja se sa južne strane na park Tašmajdan a sa severa leži nasuprot bloka rejonskog centra opštine Palilula, i da se njegovom rekonstrukcijom završila izgradnja blokova sa desne strane ulice 27. marta.

Plan je rađen u skladu sa urbanističkim planom za teritoriju opštine Palilula kojim je kompleks predviđen za kolektivno stanovanje.

S obzirom na položaj kompleksa i njegovu okolinu, kompleks od ulice Starine Novaka do Karnedžijeve u kome se nalaze dva mala bloka, trebalo je povezati i obraditi kao jednu celinu; ostvariti maksimalni zeleni prodor od rejonskog centra kroz Miročku ulicu do parka Tašmajdan; na specifičan način rešiti deo bloka prema ulici Karnedžijevoj s obzirom na susedni blok javne namene; predvideti garaže za parkiranje putničkih automobila koje neće remetiti mir stanovnika bloka; i obezbediti slobodne površine i atraktivne punktove za odmor stanovnika bloka kao i za prolaznike i decu.

Postojeće stanje

Ovaj kompleks ima površinu od 2,3 ha i koristi se za stanovanje.

U bloku između ulica Starine Novaka i Miročke, u posleratnom periodu, izgrađeno je više objekata i skoro je oformljen. U

Kompoziciono rešenje

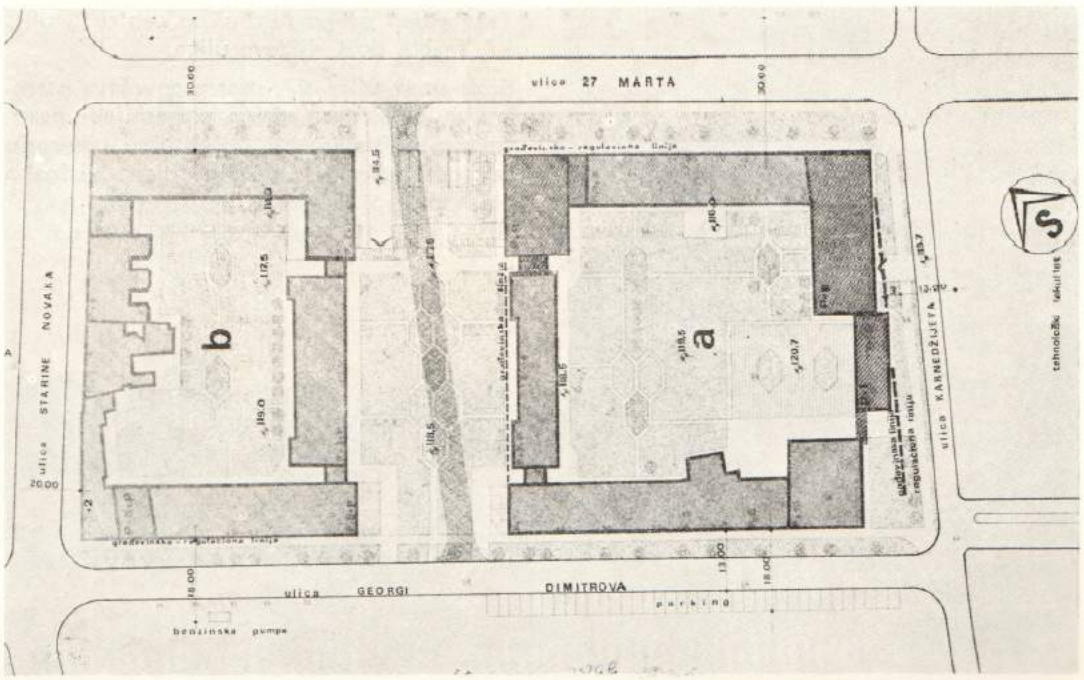

Odgovorni projektant:
MENDELSON Andrija, dipl. ing. arh.

Projektant:
PETROVIĆ, Ružica, dipl. ing. arh.

Saradnici:
KAĆANSKI Desanka, dipl. ing. arh.
STANOJEVIĆ Milka, dipl. tehn.

1

2

3

bloku nisu obezbeđene potrebne slobodne površine i nije rešeno garažiranje odgovarajućih vozila. U drugom bloku, na potezu od Miročke ulice do Karnedžijeve, osim novoizgrađenih objekata uz ulicu Georgi Dimitrova i 27. marta postoji i veći broj malih, dotrajalih i prizemnih objekata. Oni se nalaze kako uz postojeće ulice tako i u središnom delu bloka. Oko objekata nema uređenih slobodnih zelenih površina. Vozila se parkiraju na ulicama ili u dvorištima.

U blokovima danas stanuje 1618 stanovnika u 539 stanova. Neto gustina stanovanja je 1060 st/ha.

Pod objektima se nalazi oko 7000 m² i ima oko 4,9 m² slobodne površine na stanovnika, dok uređenih površina ima samo 1,45 m² po stanovniku.

Garaža za 25 vozila se nalazi uz ulicu Karnedžijevu i u njoj ima mesta za svako šesnaesto vozilo.

Mreže vodovoda, kanalizacije i energetike u postojećim ulicama zadovoljavaju.

Opis i obrazloženje detaljnog plana

Rešenjem je ostvaren jedinstven blok na potezu od ulice Starine Novaka do Karnedžijeve. Miročka ulica se ukida za saobraćaj; a dve grupacije stambenih objekata povezuju zelenilom. Širokim zelenim parterom ostvaruje se i prodor od parka Tašmajdan preko rejonskog centra u ulici 27. marta do Cvijićeve ulice.

Blok se iz ulice 27. marta završava stambenim objektima visine prizemlja i osam spratova. Predviđeni objekti se povezuju sa postojećim, i stvaraju mirno visinsko platno.

1. Pogled na unutrašnjost bloka iz Karnedžijeve ulice

2. Unutrašnjost bloka

3. Unutrašnjost bloka

Postojeći soliter na uglu ulice Georgi Dimitrova ostaje slobodan.

Uz ulicu Karnedžijevu predviđen je poslovni objekat prizemlje i jedan sprat. Ovaj objekat u prizemlju delovaće lako, omogućujući da se sagleda zelenilo bloka i u isto vreme ostvari intimnost unutrašnjeg dela i slobodne površine.

U prizemlju svih novih objekata predviđaju se lokali. Objekat na uglu ulica 27. marta i Karnedžijeve primiće sadržaj potreban studentima susednog bloka.

Prodor Miročke ulice, simetrično izgrađen, predviđen je u dva platoa. Niži plato u nivou ulice 27. marta je predviđen kao pjaceta preko koje će se odvijati pešačka veza sa trgom u rejonskom centru.

Viši plato, obrađen kao zeleni parter između postojećih stambenih objekata u Miročkoj ulici, je i veza sa parkom Tašmajdan, prema kome se penje u blagom nagibu.

Slobodne površine unutar grupacija stambenih objekata će se uraditi i ozeleniti isključivo za potrebe stanovnika bloka — za odmor odraslih i igru dece.

Predviđene su podzemne garaže ispod slobodnih površina bloka. U njima će moći da se smesti oko 300 vozila. Postojeća garaža se povezuje sa predviđenom novom garažom. Nagib terena, denivelacije i kolski prilazi u postojećim blokovima omogućuju povezivanje svih garaža i kružno kretanje. Glavni ulaz u garažu je kroz novi objekat na uglu ulica 27. marta i Karnedžijeve; izlaz je predviđen uz zgradu na uglu ulica 27. marta i Miročke.

Detaljnim planom se predviđa rušenje svih prizemnih objekata kao i objekata P+1—2 sprata sa bruto površinom oko 4700 m², i sa 60 stanova.

U novim objektima, površine oko 8700 m², predviđa se oko 90 konfornih stanova i oko 700 m² poslovnog prostora.

Rekonstrukcija ovog bloka predstavlja, u stvari samo dovršenje ranije započete izgradnje na pojedinačnim parcelama, te ne može biti u ekonomskom pogledu primamljiva ali je nužna za konačno uređenje jednog od najlepših delova centralne zone grada.

Aleksandra BANOVIĆ, dipl. ing. arh.

STARO JEZGRO ZEMUNA
Detaljni urbanistički plan bloka 27

Odgovorni urbanista:
Josip SVOBODA, dipl. ing. arh.

Glavni projektanti:
Josip SVOBODA, dipl. ing. arh.
Aleksandra BANOVIĆ, dipl. ing. arh.

Specijalisti:
Vladeta ĐORĐEVIĆ, dipl. ing. za hortikulturu
Slavko ĐERFI, dipl. ing. za saobraćaj
Slavko RAKOČEVIĆ, dipl. ing. el. za energetiku
Nenad TASIĆ, dipl. ing. za hidrotehniku

Saradnici:
Dušanka BJELIĆ, dipl. arh. tehn. u svojstvu urbanista-saradnik
Borislavka STANISAVLJEVIĆ, dipl. arh. tehn.
Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda
Jovan SEKULIĆ, direktor
Željko ŠKALAMERA, istoričar umetnosti

Detaljni urbanistički plan bloka 27 izrađen je od tima sastavljenog od stručnjaka Urbanističkog zavoda grada Beograda i Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda.

Beograd, koji velikom brzinom prerasta u višemilionski grad, na svom području sadrži dve značajne urbane celine, dva stara jezgra, koja čine njegove organske delove i vrlo su važan elemenat u prostornoj organizaciji i oblikovanju grada. Ova istorijska gradska jezgra, nastala u XVIII, XIX i početkom XX veka sa opštegradskim funkcijama postaju sve više specifični gradski centri. Njihova specifična namena iziskuje i poseban način rešavanja saobraćaja gde pešački saobraćaj dobija prioritetan značaj. Revitalizacija ovakvih istorijskih centralnih urbanih celina vrlo je kompleksan i složen urbanistički i restauratorsko-konzervatorski zadatak, a da bi se u potpunosti uspelo potrebna je veoma opsežna dokumentacija o istorijskom razvoju jezgra, njegovoj fizičkoj, ekonomskoj i socijalnoj strukturi. Na bazi takve dokumentacije i valorizacije delova i celina kao i analize postojećeg stanja moguće je formirati kriterijume o daljoj izgradnji u takvim »starim jezgrima«.

Primer revitalizacije jednog bloka u »starom jezgru Zemuna« jeste blok 27 koji obuhvata prostor između ulica Maršala Tita, Dubrovačke, Svetosavske i Štrosmajerove. Blok je formiran u drugoj polovini XVIII veka u današnjem obimu.

Arheološki nalazi iz okoline bloka svedoče o tome da je u rimskom periodu blok bio unutar obzidanog Taurunuma. Početak formiranja bloka predstavljaju prve podignute kuće na levoj strani Petrovaradinskog puta koji je početkom XVIII veka tangirao Zemun sa zapadne strane, a povezivao Srem sa Savom, odnosno Beogradom. Do četrdesetih godina XVIII veka bio je formiran front sa desetak kuća postavljenih užom stranom uz drum da bi se u sledećoj deceniji formirao četvorougaoni blok na čijem je jugozapadnom uglu bio izgrađen franjevački manastir. U opasanoj zatvorenoj varoši Zemun, blok se našao sa jednom stranom, istočnom, prislonjen na glavnu ulicu koja je spajala dve najvažnije kapije — petrovaradinsku i beogradsku. Do kraja XVIII veka blok je bio u celini definisan i već tada je imao u suštini, na datom nivou, iste karakteristike koje je zadržao sve do najnovijeg doba. Krajem XIX veka blok je bio sasvim formiran sa indiferenciranim frontovima.

Blok 27 u starom jezgru Zemuna — maketa

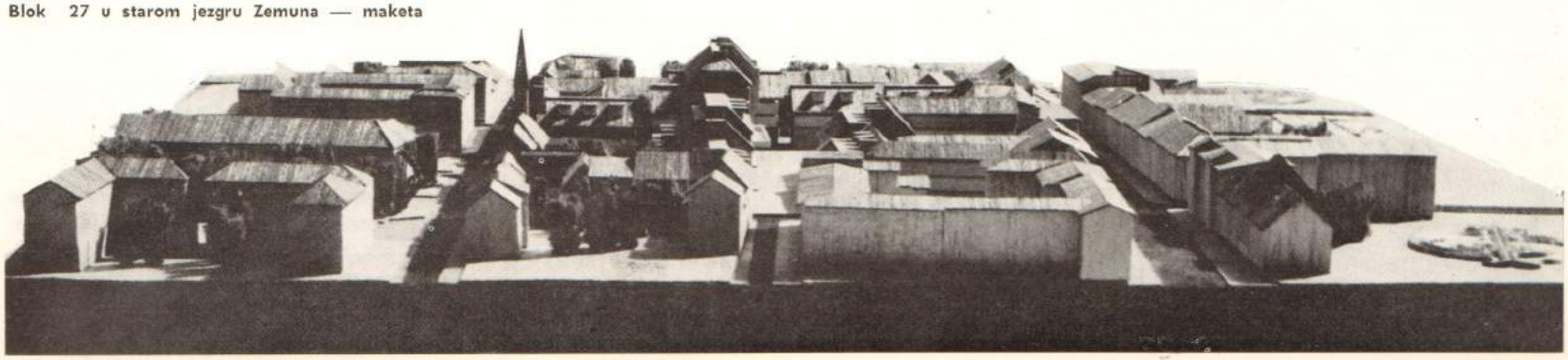

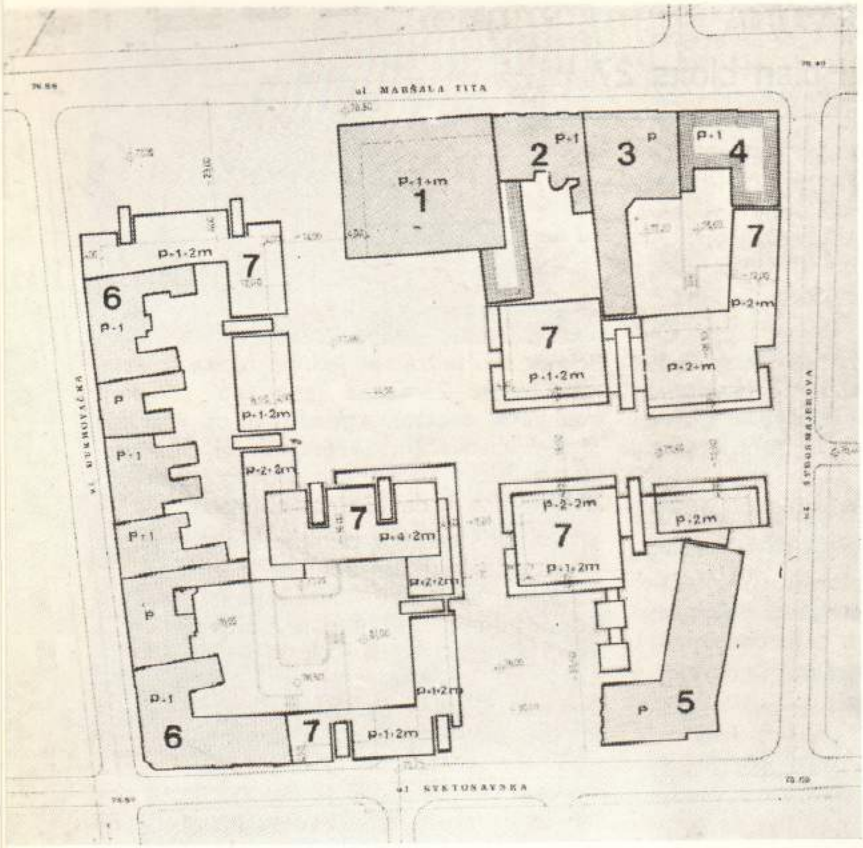

Osnova prizemlja

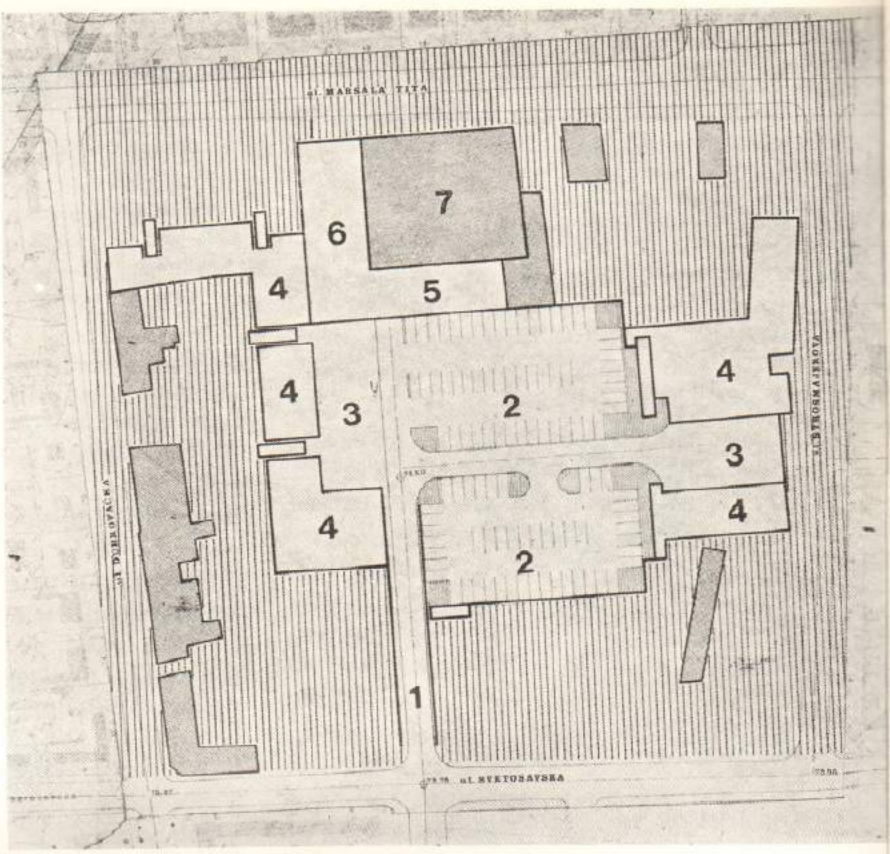

Osnova podzemne etaže — garaže

Položaj bloka u centralnom delu Zemuna naglašavao je već tada izrazitu tendenciju prerastanja bloka u značajni deo prave urbane aglomeracije. U toku svog razvoja za 200 godina blok je zadržao pretežno istu namenu — poslovno-stambenu. Na razvoj bloka reflektovala su se ona progresivna kretanja koja su se dešavala u strogom urbanom središtu glavnih trgovačkih ulica i pijaca. Blok je u svim fazama razvoja zadržao neke karakteristične elemente kojima se odlikovao već u prvo vreme formiranja do polovine XVIII veka. Odnos pojedinih strana bloka, raspored i veličina parcela, namene i arhitektura, snabdevanje vodom, grejanje i kanalizacija, odnos neizgrađenih i izgrađenih površina i svi drugi elementi morfologije i strukture bili su konstantni sve do izgradnje nove zgrade robne kuće 1968. godine koja je znatno izmenila odnose u bloku.

Urbanistička rekonstrukcija bloka i njegova revitalizacija zasnovana je na isticanju i što boljoj prezentaciji nasleđenih arhitektonskih vrednosti i na poštovanju ambijenata za koji su karakteristični zatvoreni i poluotvoreni mikroprostori raznolikih vizura dostupni čoveku-pešaku.

Blok je pretežno namenjen javnim funkcijama, odnosno zadržao je svoju poslovno-stambenu namenu od svog začetka pa do danas. Blok 27 ima bruto površinu od 2,29 ha. Spratnost se kreće od prizemlja do P+4 sa mansardama koje su karakteristične za predloženo urbanističko rešenje. Koeficijenat iskorišćenosti (F.S.I.) iznosi 0,56, uzimajući u obzir spratnost nasleđenih objekata 1,9, može se konstatovati da blok ima veoma malu izgrađenost. Unutar bloka 1/3 građevinsko-stambenog fonda je veoma loša pa je rušenje opravdano i racionalno, dok je veći deo javnih objekata stalan i zadržava se u bloku. Stalni i javni objekti koji se zadržavaju predstavljaju dobar građevinski fond, a ti su objekti locirani po obodu bloka tako da raščišćavanje unutar bloka omogućava uvlačenje novih sadržaja, što još više doprinosi oživljavanju ovih prostora.

Polazne osnove koje su bitne za rekonstrukciju bloka bile su:

— poštovanje vrednosti utvrđenih ambijenata,

— što manje intervencije u sistemu mreže ulica koje čine potku fizičke strukture »starog jezgra«,

— zadržavanje pretežno zatvorenog bloka sa mogućnošću otvaranja bloka manjim prodorima,

— poštovanje pete fasade kako u rešavanju krovnih površina tako i u primeni materijala,

— osnovnu morfološku strukturu stvorenog tkiva uzeti kao polaznu osnovu u tretiranju makroplastike novih objekata,

— obrađivanje ugaonih delova objekata kao posebnih motiva u ambijentima,

— savremenim arhitektonskim jezikom izraziti nove objekte,

— poštovanje nasleđene vrednije vegetacije,

— otvaranje unutrašnjosti bloka za nove sadržaje i stvaranje novih javnih prostora omogućava kontinuitet prostornih doživljaja,
— razdvajanje pešačkog od motornog saobraćaja,
— novim objektima po obodu bloka ne prelaziti visine okolnih stalnih objekata, s tim da se stepenasto visina povećava ka unutrašnjem delu bloka — maksimum P+4 i mansarda,
— po Generalnom urbanističkom planu blok se nalazi u zoni izuzetno velike gustine stanovanja i javne delatnosti.

Osnovna karakteristika predloženog urbanističkog rešenja je da je blok formiran pretežno kao zatvoren sa relativno malim prodorima iz ulice Maršala Tita, Svetosavske i Štrosmajerove koji vode u središte bloka gde se formira pjaceta. Prodor iz ulice Maršala Tita i Svetosavske povezuju postojeći slobodan prostor ispred robne kuće »Beograd« i novoplaniran slobodan prostor ispred crkve sa pjacetom unutar bloka. Nastavak pravca ulice Veselina Masleše je treći prodor koji sa pijacetom daje završnicu ovoj ulici. Prodori, slobodne površine ispred robne kuće »Beograd« i crkve, pijacete i ostali objekti koji se zadržavaju čine tri logične zatvorene celine. Jednu celinu čine postojeći stambeni objekti iz Dubrovačke ulice sa novoplaniranim objektima iz ulice Maršala Tita, Svetosavske i pijacete. Drugu celinu čine robne kuće »Beograd«, zavičajni muzej grada Zemuna, postojeći objekti iz ulice Maršala Tita sa novoplaniranim objektima iz ulice Štrosmajerove i pijacete. Treću celinu čini crkva sa samostanom i novoplaniranim objektima iz ulica Štrosmajerove, Svetosavske i pijacete.

Ovaj mikrozoning je normalno imao odraz i na organizaciju slobodnih i zelenih površina u bloku. Slobodan prostor bloka podeljen je po nameni na dve osnovne grupe: jedan deo je namenjen za koncentraciju i kretanje korisnika koji dolaze iz šire zone ovoga bloka kao posetioci robne kuće i ostalih prodavnica trgovačkog centra, restorana, muzeja, biblioteke i klubova. Drugi deo slobodnih površina namenjen je pretežno za igru dece i miran odmor stanovnika stambenih zgrada. Prostorna organizacija i oblikovanje slobodnih površina stvara sistem manjih pijaceta i trakastih pešačkih površina sa manjim i većim grupacijama zelenila. Motorni saobraćaj je

ostavljen na okolnim ulicama, dok se snabdevanje i jedan deo parking prostora rešava podzemnom garažom i skladištima. Novoplanirani program u ovom bloku koji je pretežno javne namene veoma je bogat, raznolik i primamljiv za posetioce različitog uzrasta i prohteva. Zastupljena je ekskluzivna trgovina, zanatstvo, specijalizovano ugostiteljstvo, kao i kulturne ustanove, muzej, izložbene galerije i biblioteka i razni klubovi.

Urbanističko rešenje obezbeduje veću slobodnu površinu unutar bloka, formiranje započetih ambijenata, stvaranje novih urbanih prostora i motiva, diferenciranje motornog od pešačkog saobraćaja, veću racionalnost u korišćenju građevinskog zemljišta, kao i konzervaciju i restauraciju zgrada pod zaštitom.

Osnovni podaci o bloku	Postojeće stanje	Buduće stanje
— Bruto površina bloka	2,2581 ha	2,2581 ha
— Neizgrađena površina bloka	13. 609 m^2	10.356 m^2
— Izgrađena površina bloka	6.891 m^2	10.154 m^2
— Koeficijent izgrađenosti bloka (F.S.I)	0,56	1,15
— Bruto površina podzemne garaže sa rampama i prolazom		8.600 m^2
— Ukupna površina novoprojektovanih lokala i poslovnih prostorija		16.000 m^2
— Ukupan broj stanovnika	191	94
— Ukupan broj vozila u podzemnoj garaži		100
— Ukupan broj radnih mesta	110	643
— Gustina naseljenosti na bruto površini bloka	85 st/ha	41 st/ha
— Gustina naseljenosti na delu bloka koji pripada stambenim objektima	254 st/ha	230 st/ha
— Gustina radnih mesta po hektaru na bruto površini bloka	49	285
— Gustina radnih mesta po hektaru na deo bloka koji pripada javnim objektima	86	392

Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.

PROSTORNI PLAN BEOGRADA NA LEVOJ OBALI DUNAVA

Ovo je prostorni plan dela teritorije grada Beograda koji se nalazi na levoj obali Dunava a koji nije obuhvaćen novim Generalnim urbanističkim planom Beograda.[1]) Njime su utvrđeni programski elementi, elementi Generalnog i Detaljnog urbanističkog plana, za vremenski period za koji je urađen i Generalni urbanistički plan Beograda.[2])

Plan se odnosi na teritoriju u celini i na naselja Poljoprivrednog kombinata Beograd: Dunavac, Pionir, Partizanski prelaz, Padinsku skelu, Kovilovo, Lepušnicu i Mladost.

Plan sadrži:

— Programske elemente i prostorno rešenje za celu teritoriju;

— Generalne urbanističke planove, sa elementima detaljnih urbanističkih planova, za sva naselja Kombinata.

Na početku izneću zaključno mišljenje:

Donošenjem ovog prostornog plana — urbanistički je definisana teritorija grada na levoj obali Dunava i dovedena u ravnopravan položaj sa ostalom teritorijom Beograda obuhvaćenom urbanističkim planom. Prvi put su, zvanično, na gradskom nivou, dobili generalne urbanističke planove naselja Dunavac, Pionir, Partizanski prelaz, Padinska skela, Kovilovo, Lepušnica i Mladost.

Sa teritorijom na levoj obali Dunava obuhvaćenom GUP-om i sa naseljima Borčom i Ovčom koja imaju svoje GUP-ove[3]) — prostorno je rešena cela teritorija Beograda na levoj obali Dunava takozvani »Pančevački rit.«

Tako su ponovo stvoreni urbanistički preduslovi za dalja, detaljna urbanistička izučavanja i projektovanja; kao i za odgovarajuća investiciona ulaganja, u prvom redu ulaganja Poljoprivrednog kombinata Beograd.

I

Teritorije gazdinstava PKB sa naseljima pokrivaju najveći deo Beograda na levoj obali Dunava, teritorije koju obrađuje ovaj prostorni plan. Ta gazdinstva, osnovne proizvodno-naseljske jedinice, povezuju u jednu proizvodnu i urbanističku celinu zajedničke službe, pogoni, i ostali sadržaji PKB-a s jedne, i odgovarajuća infrastrukturna mreža na celom prostoru, sa druge strane.

Planom su rešena, pored pitanja koja proizilaze iz proizvodnih programa PKB-a, i urbanistička pitanja uzrokovana potrebama teritorije leve obale Dunava i Beograda u celini; kao i šire potrebe regiona, međugradskih odnosa itd. Tako ovaj plan daje odgovore, između ostalog, za trase međugradskog i gradskog drumskog saobraćaja; za ostale infrastrukturne mreže itd. (Sva ta rešenja su prikazana u planu namene površina u razmeri 1 : 50 000).

Naselja Poljoprivrednog kombinata Beograd su po svom karakteru veoma specifična, pošto pripadaju jednoj velikoj privrednoj organizaciji, gde su vrsta proizvodnje i položaj naselja odredili i njihov karakter.

Proces proizvodnje Kombinata u celini je takav da je od samog početka, usvojeno stanovište izgradnje više naselja, kako bi proizvođači i živeli i radili u središtu proizvodnje. U gazdinstvima se odvija osnovna biljna i stočarska proizvodnja.

Prema perspektivnom proizvodnom planu PKB-a u svakom gazdinstvu i dalje će se proizvoditi: žitarice, industrijsko bilje, krmno bilje, povrće i mleko; a poslovanje Kombinata na levoj obali Dunava u celini odvija se u okviru sledećih delatnosti:

— Poljoprivredno-šumarska i vodoprivredna delatnost;
— Industrijsko-prerađivačka delatnost;
— Delatnost tržnih poslova;
— Delatnost za poslove plana i finansija;
— Delatnost zajedničkih poslova;
— Inženjering; i
— Agroekonomski institut.

Industrijsko prerađivačka delatnost odvijaće se u već formiranim industrijskim zonama I i II, u okviru centra PKB.

Naselja su isplanirana sa malom gustinom stanovanja, malom i srednjom spratnošću

Glavni projektant i odgovorni urbanista:
Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.

Projektant-urbanist: Zora TOMIĆ, dipl. ing. arh.

Saradnici:

— za programski deo: stručne službe Poljoprivrednog kombinata Beograd,

Specijalisti:

— za vodovod i kanalizaciju, Nenad TASIĆ, dipl. ing.
— za energetiku, Slavko RAKOCEVIĆ, apsol. ing.
— za slobodne površine, Vladeta ĐORĐEVIĆ, dipl. ing.
— za stanovništvo, Đura ĐUROVIĆ, dipl. soc.
— za prirodne uslove, Milorad TEOFILOVIĆ, dipl. ing.

objekata, sa dosta slobodnih, zelenih površina i sa neophodnim pratećim službama i objektima.

Svako naselje se sastoji iz stambenog i ekonomskog dela.

Ekonomski delovi zauzimaju znatan deo naselja, a u njima su objekti: staje, silosi, pomoćni proizvodni objekti itd.

Između stambenih i ekonomskih delova, kao i oko celih naselja, predviđeno je dalje razvijanje zaštitnih i izolacionih zelenih pojaseva.

II

Iz prostornog rešenja u celini ističem:

— Koncentraciju zajedničkih službi PKB-a u zonama I i II.

— Formiranje centralnog naselja, radno zvanog »Jezgro naselja PKB«,koje obuhvata današnju Padinsku skelu i Tovilište.

u zoni Jezgra naselja.

— Koncentraciju industrijske proizvodnje

— Novu trasu međugradske saobraćajnice Beograd — Zrenjanin i rangiranje cele mreže saobraćajnica na teritoriji.

— Površine namenjene za rekreaciju i razvoj gradskog turizma.

— Posebne sadržaje kao što su: Lečilišno-rehabilitacioni centar kraj Ovče; izvesne zone opštegradskih sadržaja, kao što su postrojenja Radio Beograda itd.

I na kraju, groblje za gravitirajuća naselja Ovču, Borču i naselja PKB.

Ukratko nešto o ovim rešenjima.

Kroz ovu teritoriju prolaze dva značajna pravca za motorni saobraćaj — međunarodni za Mađarsku preko Zrenjanina i za Rumuniju, preko Pančeva i Vršca.

Projektovana trasa Beograd — Zrenjanin (i dalje za Mađarsku) utvrđena je kao objekat na visokoj koti (koti zaštitnog nasipa) sa elementima koje uslovljava autoput toga ranga. O nju se »okačinje« sadašnja saobraćajnica Beograd — Zrenjanin, koja postaje sabirna za teritoriju, a od koje nastaje mreža drumskih veza za pojedina naselja.

Za trasu Beograd — Pančevo — Vršac i dalje Rumunija određen je rezervat (koridor) gde bi bilo najbolje da prođe; a imaće slične inženjerske osobine kao i Beograd — Zrenjanin.

Površine određene za rekreaciju i turizam.

Plan potvrđuje ranijim radovima već definisane osobenosti ove teritorije u pogledu rekreacije i turizma.[4])

Tu je prvo priobalni pojas Dunava i Tamiša.

I posle izvršenja planirane urbanizacije, veliki deo obala ostaće u prirodnom, nenasutom stanju — ostaće predzaštitne površine obala, takozvani »forlandi«, pokrivene šumom. Najveći deo ovih površina je pod plantažama brzorastućih topola, dok će pojedini delovi i u budućnosti sačuvati svoje vrbake i spontano nastale šume. Taj deo priobalja, forlandi, površine oko 6.000 hektara, predviđa se za masovne izlete, rekreaciju na vodi i priobalju, ribolov (lov) — sve u što autentičnijem dunavsko-panonskom ambijentu. Glavni pristupi bi bili: suvim — šetno-turističkim putem po zaštitnom nasipu; vodom — sa sportsko-rekreativnih baza-pristaništa, sa suprotne obale Dunava. Program i Detaljni urbanistički projekat ovog rekreativno-turističkog pojasa preciziraće: sadržaje, prihvatne punktove; karakter i obim izgradnje itd.

Veliko blato — je, pored ranijih rešenja, zatim uz postojanje ribnjaka, još jednom potvrđeno kao značajna rekreativna površina grada i novim Generalnim urbanističkim planom Beograda.

Planom urbanizacije leve obale Dunava se potvrđuju i izletišta »Dunavac«, »Crvenka«, i sportsko-rekreativno-turistički zahvat »Kožara«.

Treba navesti još tri turističko-rekreativne odlike ove teritorije:

— Ona u celini pruža određen doživljaj kao izrazita poljoprivredna površina sa savremenim metodama proizvodnje i kao takva budi interes kakav izazivaju slični objekti u zemlji i svetu (znači reč je o »posetama« koje će biti sve masovnije ali i organizovano kontrolisane).

— Ona će biti aktivno sposobna za ribolov u poribljavanim veštačkim vodenim površinama i kanalima i lov na sitnu i krupnu divljač, gajenu u šumama za to namenjenim površinama.

— Ona će imati i posebno projektovane punktove za turizam i rekreaciju na pojedinim gazdinstvima, mestima prirodno za to predodređenim, kao objekte uplanirane u »proizvodnju«; (pri gledanju da je turizam, na određen način, jedan od završnih oblika potrošnje, čiji je početak u poljoprivrednoj proizvodnji).

Sve ovo čini deo beogradskog programa za rekreaciju njegovog stanovništva i Beograda kao značajnog turističkog centra zemlje. To je i deo sadržaja utvrđenih Regionalnim prostornim planom turističkog razvoja Dunava; znači i deo turističko-rekreativnih programa jednog izuzetnog regiona definisanog geografsko-prirodnim odlikama, među kojima je glavna Dunav.

Lečilišno-rehabilitacioni centar.

Ispitivanja i studije rađene posle 1957. godine, dovela su do rezervisanja prostora i za lečilišno-rehabilitacione sadržaje — u zoni Ovče. Nedostatak sredstava za završavanje istražnih radova odlagao je konačna rešenja. U toku 1971—72. godine Opština Palilula omogućila je obavljanje dela daljih istražnih radova. To je vršeno pod stručnim rukovodstvom dr. Radomana Đurovića, koji je objavio saopštenje o ustanovljenim rezultatima.[5]) Dobijeni rezultati su takvi da se može urbanistički programirati lečilišno-rehabilitacioni centar na levoj obali Dunava — kao značajna gradska ustanova te vrste. O ovom centru govorimo i kao gradskom sportsko-rekreativnom objektu na bazi morske vode (ostataka Panonskog mora) i kao zdravstvenom specijalističkom centru. Jasno je, da je lokacija centra uslovljena lokacijom nalazišta.

Groblje

Sahrane preminulih vrše se na postojećim lokalnim grobljima i na beogradskim grobljima. Ovim urbanističkim planom predviđa se lokacija novog groblja u kome bi se vršile sahrane preminulih iz svih naselja PKB i Ovče i Borče.[6])

U urbano-prostornom konceptu, groblje treba da bude specifična memorijalna zelena površina, koja se kompoziciono uklapa u šire uređenje prostora, a po kapacitetu i organizaciji rešava kao savremen komunalni objekat.

Centar Poljoprivrednog kombinata Beograd.[7])

Pošto ćemo govoriti o ovom centru kasnije, ovde, u generalnom prikazu, treba reći da je to:

— s jedne strane, viša urbana postavka u odnosu na osnovne, mikro-urbane celine, kakva su ostala naselja PKB-a i

— s druge strane, gradska teritorija sa određenim gradskim sadržajima, kako u odnosu na deo uže gradske teritorije na levoj obali Dunava, tako i u odnosu na Beograd i njegov region u celini.

III

U vreme izrade plana teritorija leve obale Dunava je imala za sobom preko 25 godina organizovanog proizvodnog poljoprivrednog života.

Zavisno od proizvodnje izgrađivala su se i naselja, kao i prateći ekonomsko- proizvodni objekti. Postojeće stanje bilo je osnova sa koje se polazilo pri prognoziranju budućeg razvoja.

Evo prvo uporednog tabelarnog pregleda o stanovništvu po naseljima.

Nacionalni sastav stanovništva je vrlo šarolik — u naseljima žive ljudi naseljeni, prvenstveno mehaničkim prilivom, iz Srbije, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine itd. U naseljima ima Mađara, Rumuna, Nemaca. U svim naseljima se stanuje po objektima bez parcela i proizvodne individualne okućnice u dvojnim zgradama i kolektivnim objektima sa više stanova. Stambeni objekti su prizemni, u većini spratni, od jednog do tri sprata. Osnovna struktura stanova je: posebne sobe, jednosobni i dvosobni stanovi, izuzetno trosobni. Najviše ima dvosobnih stanova.

Svoje svakodnevne potrebe stanovnici zadovoljavaju u postojećim pratećim i društvenim objektima u naseljima. Međutim građevinsko-materijalno stanje većine tih objekata je prilično slabo, jer su mnogi adaptirani bivši ekonomski objekti; samo manji broj je namenski građen. Tako Dunavac, Partizanski prelaz i Tovilište imaju novosagrađene osnovne škole, a Tovilište i Lepušnica imaju i nova dečja obdaništa. Padinska skela ima najveći broj pratećih objekata i odgovarajućih ustanova i organizacija. Međutim samo su osnovna škola, tržni centar sa restoranom i izvesnim uslužnim delatnostima — u novograđenim namenskim objektima. U Padinskoj skeli se nalazi i opštegradski objekat — psihijatrijska bolnica, a van naselja, zatvor SUP-a grada.

Privredne delatnosti.

Proizvodno privredne delatnosti pojedinih naselja proizilaze iz proizvodnih programa PKB kao celine na levoj obali Dunava. Opšte zajedničke delatnosti Kominata iz kojih proizilaze i posebne proizvodne aktivnosti naselja su:

— Poljoprivredno šumarska i vodoprivredna delatnost. Primarna je poljoprivredna delatnost: proizvodnja žitarica, industrijskog bilja, krmnog bilja, povrća, mleka i mesa. Dok su u šumarstvu aktuelni radovi na podizanju novih zasada, održavanju i zaštiti postojećih, zatim, na rasadničkoj proizvodnji, eksploataciji šuma, hortikulturnim programima i pletarstvu. Vodoprivredna aktivnost usmerena je u prvom redu na zaštitu od voda iz rečnih tokova i podzemnih voda, na održavanju uređaja i instalacija zaštite od voda i za korišćenje voda, na snabdevanju pijaćom vodom i vodom za navodnjavanje i na osmatranju kretanja podzemnih voda.

— Industrijsko prerađivačka delatnost. Na levoj obali Dunava postoje pogoni industrije mesa i mesnih prerađevina, mleka i mlečnih prerađevina, industrije za preradu creva, proizvodnju veštačkih omotača, mesnog i koštanog brašna i tutkala i fabrika gotovih jela (u izgradnji).

— Inženjering, koji obavlja poslove projektovanja i izvođenja građevinskih i građevinsko-zanatskih radova za potrebe Kombinata.

Tabelarni prikaz stanovnika po naseljima

	Dunavac	Pinosnir	Partizanski prelaz	Padin. skela Tovilište	Kovilovo	Lepušnica	Mladost
Stanovnika	273	812	736	3 432	819	1 201	744
Domaćinstava	63	212	191	907	195	332	190
Prosečna veličina domaćinstva	3,81	3,70	3,68	3,45	4,18	3,48	3,91
Struktura porodica:							
Samaca	33	27	33	163	4	42	31
3-članih porodica	18	67	45	257	71	85	30
4-članih porodica	31	78	68	338	86	118	91
Starosna struktura:							
Dece do 4 god.	39	62	53	320	38	89	55
Od 5—9 god.	33	86	86	295	94	104	97
Od 30—34 god.	42	110	89	341	78	122	87
Od 35—39 god.	40	88	88	449	124	148	95
Zaposlenih	108	339	321	1 551	346	534	299
Lica sa ličnim primanjima	123	353	325	1 33	357	565	315

— Agroekonomski institut koji obavlja studije i ispitivanja u biljnoj proizvodnji, u stočarstvu, studije i ispitivanja industrijske tehnologije, zatim studije razvoja i ekonomike, sa laboratorijama za pedološke, hemijske, mikrobiološke i druge analize, sa dokumentacionim centrom itd.
— Tu su i druge delatnosti organizaciono administrativnog i sličnih karaktera.

Ovakva postavka rada rezultira — zatvaranjem kruga primarne poljoprivredne proizvodnje, industrijske prerade, i prometa. PKB se prostire i izvan granica leve obale Dunava, a integracionim zahvatima on je izašao i iz republičkih granica.

Poljoprivredna gazdinstva su organizaciono-tehničke celine u kojima se obavlja biljna i stočarska proizvodnja pod rukovođenjem navedenih opštih zajedničkih službi i organizacija.

Krajem 1969. godine gazdinstva su raspolagala sa sledećim obradivim površinama:

Mladost	1487 hektara,
Lepušnica	2729 hektara,
Kovilovo	1667 hektara,
Padinska skela	2137 hektara,
Pionir	1774 hektara,
Partizanski prelaz . . .	2131 hektara,
Dunavac	1210 hektara,
Istureni punkt Dunav . .	800 hektara,
Reva (u privrednoj zoni Dunav-grada) .	771 hektar.

U pogledu infrastrukturno-komunalne opremljenosti, daju se osnovni podaci:

— Sva naselja su povezana savremenim putevima za međugradsku saobraćajnicu Beograd — Zrenjanin, a preko nje sa centrom PKB i sa Beogradom. Ovim saobraćajnicama odvija se i javni gradski saobraćaj za Padinsku skelu, Tovilište, Kovilovo, Pionir i Partizanski prelaz, dok su ostala naselja povezana međugradskim, odnosno lokalnim vezama. Postojećim saobraćajnicama se obavlja i proizvodno-privredni saobraćaj. Postojeća železnička mreža je privrednog karaktera.

— Snabdevanje pijaćom vodom obavlja se preko centralnog vodovoda PKB na ovoj teritoriji i preko lokalnih izvorišta.[8])
Delimično je rešeno i odvođenje otpadnih voda. Kišne vode se evakuišu preko mreže melioracionih kanala. Fekalna kanalizacija je parcijalno rešavana mimo dugoročnijih koncepcija. Najrazvijenija je kanalizaciona mreža za centar PKB, gde su i dve industrijske zone. Ona je sistem cevnih kanala i crpnih stanica, otpadne vode ubacuju se u Dunav. Ima i pojedinačnih septičnih jama, kao i grupnih sa ponirućim bunarima.

— Snabdevanje električnom energijom vrši se putem mreža električnih postrojenja po naseljima vezanih za višu mrežu dalekovoda i odgovarajućih trafostanica, postavljenih po teritoriji leve obale Dunava. Ova pak mreža uključena je u opštegradsku mrežu snabdevanja Beograda električnom energijom.

Zelene i slobodne površine.

Na teritoriji su zastupljene sledeće osnovne kategorije zelenih površina: samonikle autohtone šume u forlandima, plantažne, brzorastuće celulozne kulture u forlandima, šumski kompleksi unutar zaštićene teritorije, na zemljištima nepovoljnim za žitarice i druge poljoprivredne kulture, poljozaštitni i vetrozaštitni pojasevi, vetrozaštitne i izolacione šume i pojasevi oko naselja, drvoredi duž saobraćajnica i unutarnaseljsko zelenilo. Ostale slobodne površine su, po pravilu, raspoređene po naseljima i sastoje se od sportsko-rekreativnih terena i površina, zelenih kompleksa škola i obdaništa, i mestimičnih blokovskih slobodnih površina.

IV

Programske postavke za izradu prostornog plana teritorije Beograda na levoj obali Dunava.

Iz analiza postojećeg stanja i kretanja proizvodnje i materijalne baze utvrđena je dugoročna orijentacija razvitka Poljoprivrednog kombinata Beograd, kao savremenog poljoprivrednog socijalističkog dobra. Ova teritorija Beograda namenjena za intenzivnu poljoprivrednu obradu, predstavlja zaokruženu celinu i za budući razvoj. Otuda se ona i prostorno-planerski rešava kao jedinstvena celina. Ta celina je već do sada dobila svoje osnovne diferencijacije i karakteristike i za dugoročni perspektivni razvoj. One su:

— Dovoljno velika poljoprivredna površina za ostvarivanje dugoročnih proizvodnih programa; kao i programa snabdevanja Beograda prehrambenim proizvodima;
— Osnovna podela ove površine na poljoprivredna gazdinstva, kao moćne proizvodne celine u okviru jedinstvenog proizvodnog programa;
— Razvijanje centralne industrijsko-prerađivačke delatnosti;
— Kao posledica ovoga, formiranje i urbanizacija pojedinih naselja kao centara gazdinstava; u skladu sa tim i karakter tih naselja u osnovi sastavljenih iz stambenog i ekonomskog dela;
— Razvijanje isturenih punktova kao dopunskih prostorno-proizvodnih jedinica odgovarajućih naselja;
— U skladu sa ovakvom podelom obradivih površina, rasporedom naselja, isturenih punktova i industrijskih zona — razvijanje i odgovarajuće saobraćajne i ostale infrastrukturne mreže;
— Dalje razvijanje organizaciono-upravno-administrativnog centra izraženog u koncentraciji službi i objekata potrebnih za rad i život celog PKB.

Tako će i u perspektivi Poljoprivredni kombinat Beograd na levoj obali Dunava biti sastavljen od sedam poljoprivrednih gazdinstava. Svako će i u buduće sadržati poljoprivredno obradivu teritoriju i naselje kao težište stanovanja i proizvodnih kapaciteta dobra, sve uz odgovarajuću saobraćajnu i infrastrukturnu mrežu, uključenu u jedinstvenu mrežu leve obale Dunava i Beograda u celini.

PROSTORNI PLAN TERITORIJE BEOGRADA NA LEVOJ OBALI DUNAVA

(dela koji nije obuhvaćen Generalnim urbanističkim planom)

usvojen 31. maja 1973. godine
na sednici Gradskog veća Skupštine grada Beograda.

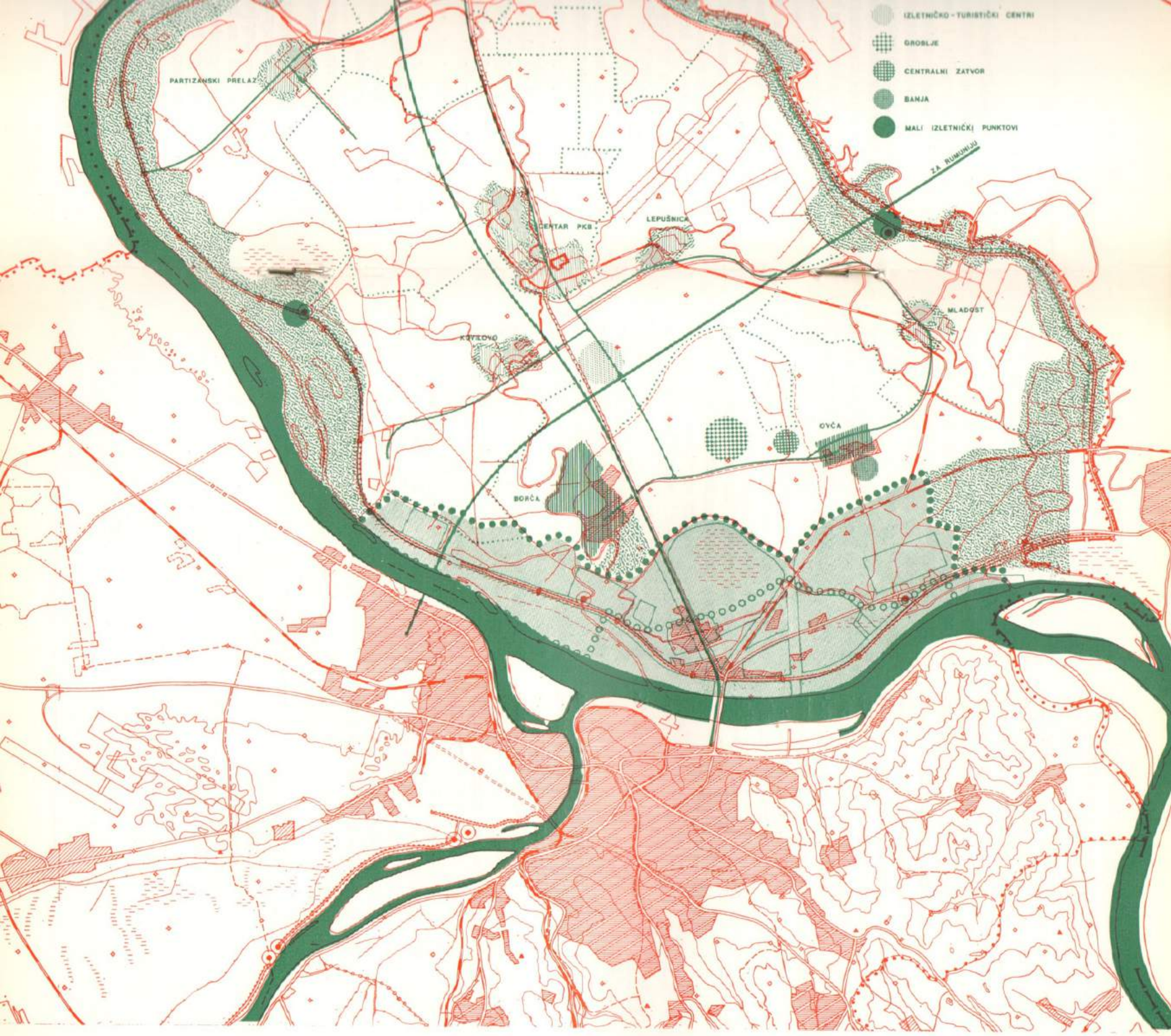

Plan urbanistički rešava teritoriju u celini
a sadrži i Generalne planove sledećih naselja:

Dunavca,
Pionira,
Partizanskog prelaza,
Centra PKB-a (sa naseljima
Padinska skela,
Tovilište i
industrijskim zonama I i II),
Kovilova,
Lepušnice i
Mladosti.

Gradska naselja Borča i Ovča imaju GUP-ove donete još 1959. godine.

Generalni urbanistički planovi naselja, svakog gazdinstva, obezbediće savremene prostorne uslove za život i rad na gazdinstvima i Kombinata kao celine.

Iz programskih proizvodnih kapaciteta za vremenski period plana, generalni urbanistički planovi naselja definišu potrebne stambene i prateće kapacitete, njihovu organizaciju, prostorni raspored, s jedne strane, i isto to za proizvodne kapacitete, sa druge strane. Ovi planovi su rađeni za vremenski period Generalnog plana Beograda, dok se programi razvoja PKB-a utvrđuju za kraće vremenske etape. Za globalne orijentacione pokazatelje korišćeni su dosadašnji porast i planirani rast proizvodnje — na osnovu čega je određen trend za razvoj naselja u planiranom periodu njihovih generalnih planova. Polazno je bilo da povećanje proizvodnje bazira u prvom redu na:

— Povećanju produktivnosti rada putem uvođenja savremenih tehnoloških procesa i nove mehanizacije i automatizacije;

— Preorijentaciji proizvodnje u korist stočarstva;

— Stalnom porastu stručnosti i usklađenoj prekvalifikaciji ljudi, skladno sa kretanjima u proizvodnji;

— U celini, na povećanju produktivnosti rada — uz samo nužan porast zaposlenih.

Zato je planirani broj stanovnika u naseljima utvrđen na osnovu prirodnog priraštaja uz neznatan mehanički porast. Iz toga su, prema savremenim pokazateljima, rezultirali svi ostali kapaciteti naselja. Međutim, obzirom na posebne odlike ovih naselja u pogledu njihove lokacije u okviru teritorije PKB, gravitacije prema centru PKB, kao i u odnosu prema Beogradu — izvesni kapaciteti pratećih sadržaja određeni su većim, no što bi, prema uobičajenim normativima, to proizilazilo iz broja stanovnika.

Svako naselje tretirano je kao osnovna samostalna urbana ćelija — mala mesna zajednica. Sva ona gravitiraju ka višem stepenu, prema Padinskoj skeli, kao centru PKB-a, odnosno jednoj vrsti rejonskog centra. U takvom međusobnom odnosu — ova mreža naselja zadovoljava svoje potrebe na gradskom nivou u Dunavgradu i Beogradu u celini.

Vrsta proizvodnje i položaj naselja kao mesta stanovanja i rada proizvođača određuju karakter naselja velike socijalističke proizvodne organizacije. Iz takvog odnosa proizilaze i investicione obaveze proizvodne organizacije u razvijanju naselja. Iz položaja tih naselja prema gradu sagledljive su i investicione obaveze grada. Tako su u suštini u smislu prava na stanovanje i rad ova naselja vezana za PKB, što znači da u njima žive i rade članovi kolektiva Kombinata. Pored ovakvih odnosa naselja, odnosno stanovništva prema proizvodnoj organizaciji, sve zakonske i ustavne obaveze i prava stanovnika naselja definisana su u okviru Beograda, na čijoj teritoriji se nalaze i čiji su građani.

V

Opis i obrazloženje Generalnih urbanističkih planova naselja.

Pošto su odgovori, rešenja — na osnovna pitanja u biti jednoobrazna za sva naselja — to ćemo izložiti karakteristična rešenja. Pored toga, izdvojićemo centralno naselje.

GU planovi za pojedina naselja sadrže i elemente detaljnih urbanističkih planova, kao i okvirne urbanističke uslove. U opštem prikazu koristimo bitno iz svih tih delova. Radi preglednog praćenja daje se tabela:[9]) Predviđa se kolektivan tip stanovanja uobičajenog gradskog standarda. Stambena izgradnja je u višespratnim objektima, od prizemlja i sprata do prizemlja i tri sprata (izuzetno kroz detaljnu urbanističku razradu može doći i do pojedinačne više izgradnje). Objekti su slobodni, u zelenilu, bez parcela. Prizemlja zgrada su po pravilu nestambena.

Svako naselje (Dunavac, Pionir, Partizanski prelaz, Kovilovo, Lepušnica, Mladost) je organizovano kao mala mesna zajednica, koja ima sve planom predviđene prateće objekte. Tu je centar naselja koji sadrži: dom kulture, upravnu zgradu gazdinstva, terensku ambulantu, restoran društvene ishrane, univerzalnu trgovinsku prodavnicu, manji naseljski park, tu su dalje od pratećih sadržaja — školski kompleks, dečje obdanište, sportsko rekreativni centar (čiji će tereni služiti, kako za aktivnu rekreaciju stanovnika, tako i za potrebe škole i dečjeg obdaništa); ostale slobodne površine još sadrže stambene i javne zelene površine i već pomenuto zaštitno izolaciono zelenilo.

Tu su saobraćajni objekti, živog i mirujućeg saobraćaja. Garaže se predviđaju mestimično u sklopu stambenih objekata i veznih delova, a i grupno, na zato određenim mestima.

Urbanističkim uslovima dobili su naglasak i kompoziciono-estetski aspekti naselja. Oni treba da budu prisutni kao organski splet urbanizma, arhitekture i hortikulture sa potrebnim likovnim sadržajima; oni su rezultat i stavova o kulturi i stambenih i radnih ambijenata. Takođe je dat generalni smer zaštite za slučajeve prirodnih nepogoda ili izvanrednih ratnih situacija.

	Bruto površina naselja	Bruto površina stambenog dela	Bruto površina ekonomskog dela	Površina zaštitnog zelenila	Broj stanovnika	Gustina naseljenosti	Broj radnih mesta
Dunavac	46,80	16,25	30,55	25,00	500	31 st/ha	130
Pionir	63,10	22,40	40,70	20,00	1000	45 st/ha	300
Partizanski prelaz	62,00	22,40	39,60	25,00	1200	54 st/ha	300
Padinska skela i Tovilište	297,80	107,80	90,00 Zona I, II 94,00	105,00	4500	42 st/ha	600 4000 u zoni I, II
Kovilovo	57,10	26,70	30,40	25,00	1200	45 st/ha	300
Lepušnica	75,50	35,00	40,50	32,00	1500	43 st/ha	450
Mladost	76,80	25,80	51,00	30,00	1200	47 st/ha	350

Rešenja se kreću od zaštite ljudi na radnim mestima, u zonama stanovanja; do zaštite stočnog fonda. Po pravilu, skloništa u naseljima gradiće se van stambenih zgrada, na slobodnim površinama. Iz daljih razrada proizaći će tipovi skloništa, njihov raspored, kapaciteti itd., pored ostalog, i zavisno od karaktera i stepena zaštite koji budu usvojeni.

Infrastrukturno-komunalna opremljenost naselja definisana je normama GUP-a grada i stavovima uslovljenim posebnošću ove teritorije. Sve opreme i mreže su rešavane kao delovi odgovarajućih gradskih sistema. Samo neka uže tehnička rešenja obeležena su posebnošću teritorije. Tako će se, pored ostalog, buduće snabdevanje pijaćom vodom naselja i proizvodnih pogona vršiti putem jedinstvenog sistema snabdevanja vodom teritorije Beograda. U prvoj fazi, do realizacije ovakvog sistema, snabdevanje ovih naselja vršiće se na osnovu daljeg razvijanja samostalnog sistema začetog sa kaptažnim bunarima, a na osnovu odgovarajućeg projekta. Kada snabdevanje bude uključeno u jedinstven sistem, onda će ovaj, separatni sistem, dobiti ulogu rezervnog snabdevanja u slučajevima većih kvarova u jedinstvenoj mreži i za slučajeve izvanrednih i ratnih situacija. Zone kaptažnih bunara su pod neposrednom zaštitom.

U pogledu otpadnih voda projektovan je separatni sistem kanalizacije. Mrežom fekalne kanalizacije otpadne vode se odvode izvan naselja, do utvrđenih mesta za prečišćavanje pre upuštanja u rečne tokove. Stepen prečišćavanja fekalnih voda određuje se u skladu sa sanitarnim normama i propisima. Atmosferske vode se prihvataju i sprovode, po sistemu slivova, u mrežu melioracionih kanala. U skladu sa tim su i smernice za izradu nivelacionih planova naselja, kao i padovi, odnosno poprečni i podužni profili saobraćajnica.

Snabdevanje električnom energijom obavljaće se sa dalekovodne mreže i trafostanica TS 35/10 kV. Svi elektroenergetski razvodi u naseljima, kako na visokom tako i na niskom naponu, vođeni su podzemnim kablovima, položenim slobodno u zemlji i dovoljno zaštićenim. U prvoj fazi realizacije mogući su i mestimični vazdušni vodovi. Količine električne energije su određene po savremenim normama potrošnje u domaćinstvima, proizvodnji i javnoj gradskoj potrošnji.

Planovi predviđaju telefonske priključke za svaki stan kao i dovoljan broj za društvene i poslovne objekte. Napajanje se predviđa iz ATC Krnjača u Dunavgradu.

Kod grejanja preporučena su savremena, ekonomski prihvatljiva, rešenja, a u cilju stvaranja što povoljnijih uslova stanovanja i života. Pošto svako naselje ima, kako je već rečeno, svoj ekonomski deo — ti delovi naselja su rešavani po urbanističkim principima za stambene delove a u skladu sa programima i sadržajima rada u proizvodnim delovima naselja. Treba podvući da su ti delovi rešavani kao savremeni proizvodni pogoni, u skladu sa razvojem nauke i prakse u poljoprivrednoj proizvodnji; ovo tim pre što su oni organski sastavni delovi naselja kao urbanističkih celina.

Jezgro PKB-a (Padinska skela, Tovilište, industrijske zone I i II)

Današnja naselja, Padinska skela, Tovilište kao i industrijske zone I i II, rešeni su posebnim GUP-om kao centar PKB-a. Za programe centra, stambeni deo, ekonomski deo naselja i koncentraciju industrije u dve industrijske zone, kao i za zajedničke stručne i druge službe PKB-a — planom je predviđena teritorija od blizu 300 hektara, od čega za zajedničke službe i industrijske zone blizu 100 hektara. Naseljski deo postojećih naselja Padinska skela i Tovilište rešen je kao novo jedinstveno naselje, a prateći sadržaji su kapacirani i definisani kako za potrebe tog naselja, tako i za potrebe zaposlenih u zajedničkim službama i industrijskim zonama; i još za potrebe svih ostalih naselja, na višem, rejonskom nivou. Pored ovoga programom su predviđeni i izvesni opštegradski sadržaji. Tako namena površina i organizacija naselja izgledaju:

— Naseljski deo ima dve mesne zajednice sa svojim centrima. Stambeni delovi postojećih naselja zadržani su, a novi delovi se razvijaju od njih prema glavnom centru. Kompoziciono i funkcionalno naselje je rešeno sa podužnom saobraćajnom kičmom, koja je okosnica i veza mesnih zajednica i novog centra naselja. Ova saobraćajnica je povezana i sa budućom međugradskom saobraćajnicom Beograd — Zrenjanin.

— Glavni centar naselja sadrži objekte školstva i prosvete, kulture i umetnosti, zdravstvene zaštite, administracije, trgovine, uslužnih delatnosti i ugostiteljstva.

— Pored centra projektovan je i sportsko-rekreativni centar.

— Ekonomski deo naselja rešen je kao i u ostalim naseljima. S obzirom na posebnost centralnog naselja, ukazaćemo na glavne proširene sadržaje centra.

Školski centar je oslonjen na podužnu saobraćajnicu, u blizini je sportsko-rekreacionog centra, doma kulture i omladinskog doma. Predviđeno je da ima i srednju školu za kvalifikovane radnike (stočare, ratare, traktoriste, mesare, kuvare itd.) sa internatom od 200 do 250 ležaja. Plan omogućava i funkcionisanje škole za visoko kvalifikovane radnike u industrijskoj poljoprivrednoj proizvodnji, gradskog značaja.

Deo predviđen za kulturu i umetnost sadrži i dom kulture sa bioskopskom salom i bibliotekom, kao i dom omladine.

Zdravstveni deo ima dom zdravlja sa dečjim i školskim dispanzerom, zubnom ambulantom itd.

Od objekata trgovine predviđa se, pored ostalih sadržaja reonskog centra, i specijalizovana robna kuća PKB-a gradskog karaktera, sa svim proizvodima njegovih, širom Jugoslavije, integrisanih delova.

Od ugostiteljskih objekata predviđa se reprezentativni restoran sa kafanom itd.

Sportsko-rekreacioni centar služiće i stanovnicima ostalih naselja, kao reonski centar, i za određena takmičenja gradskog značaja.

Ovde su i industrijske zone I i II. Prva, pored direkcije i svih centralnih i naučnih službi, sadrži i uređaje i pogone mlekare i mlečnih proizvoda; od fabrike stočne hrane, preko klanice krupne stoke i živinske klanice, do prerade mesnih proizvoda, odgovarajućih hladnjača i fabriku gotovih jela, uljaru, centralnu i industrijsku laboratoriju itd. Tu su i svi centralni uređaji i pogoni kao što su centralna vodovodna postrojenja, mašinsko-tehnički centar, telefonska centrala, elektronski računski centar i dr.

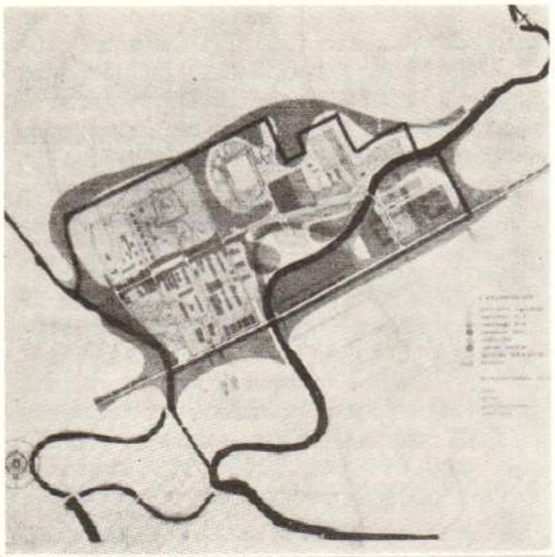

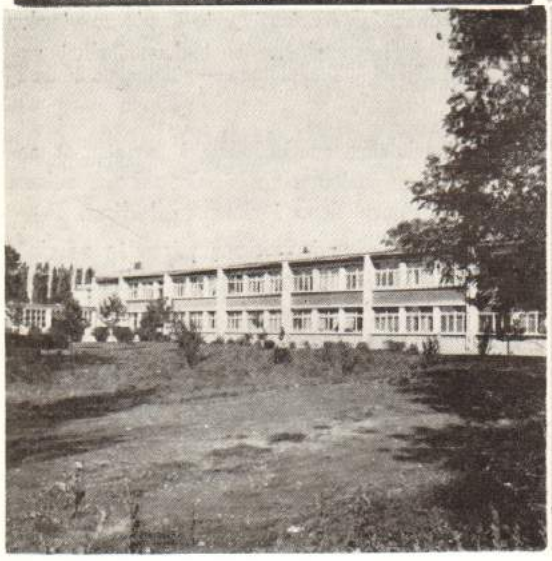

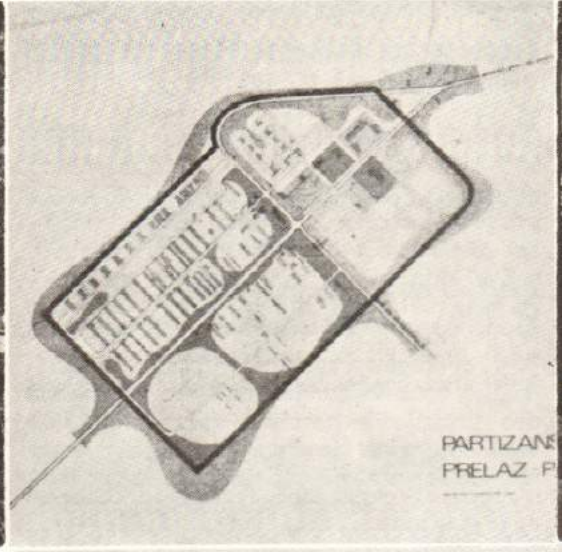

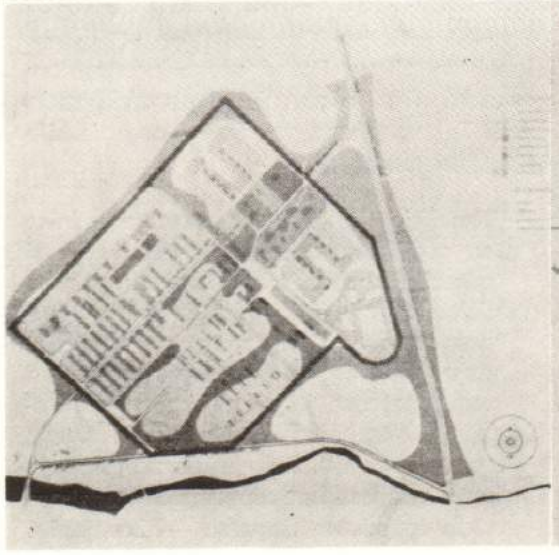

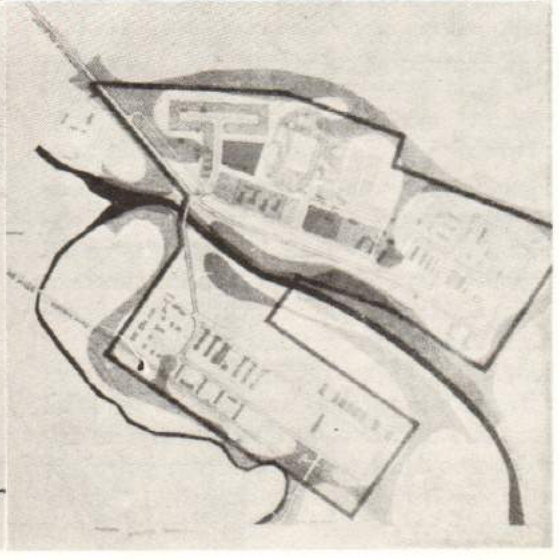

1
2
3 | 4

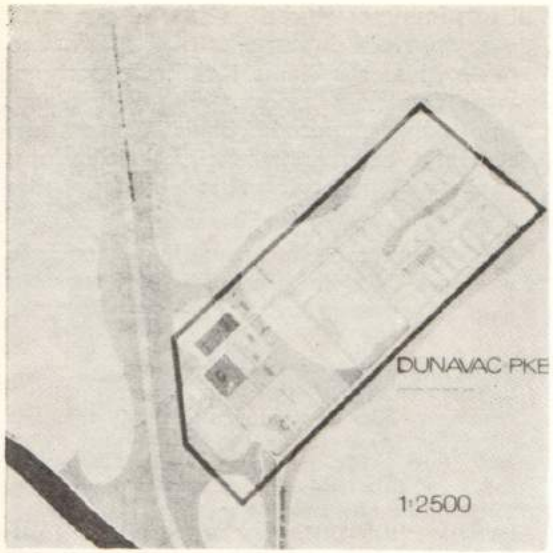

5

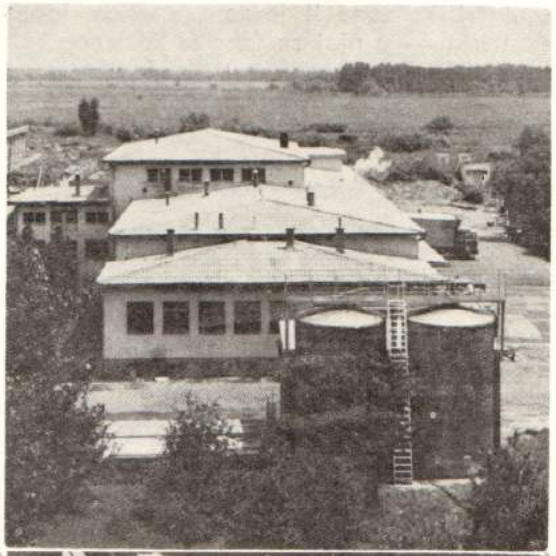

6

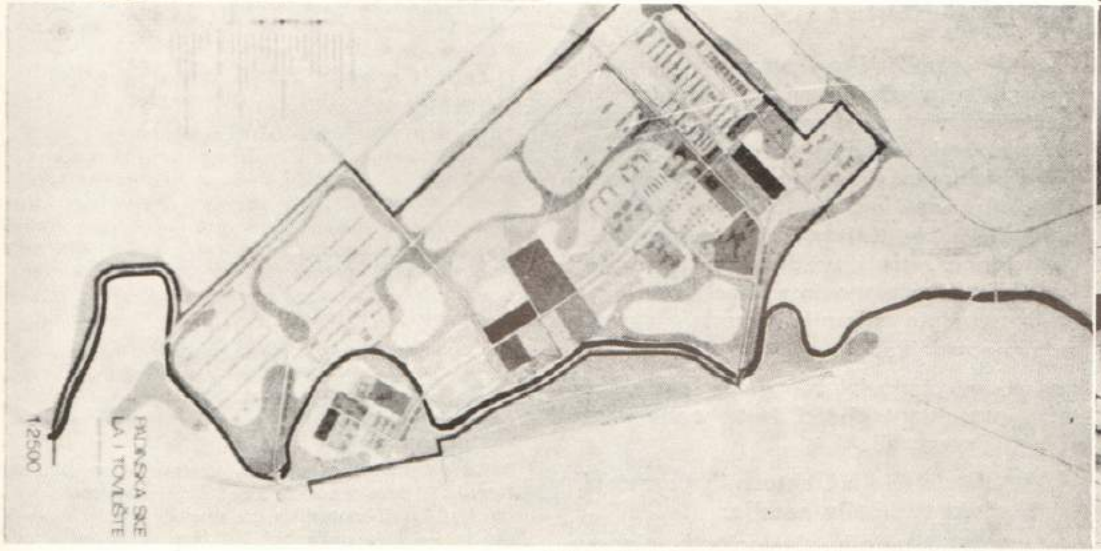

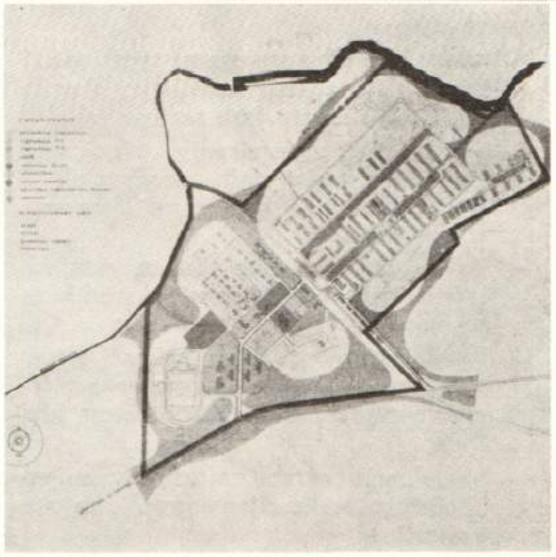

7

1. Kovilovo
2. Partizanski prelaz
3. Pionir
4. Mladost
5. Dunavac
6. Padinska skela i Tovilište
7. Lepušnica

Industrijska zona II je zona »nečiste industrije« — u njoj su fabrike koštanog i mesnog brašna, fabrika tutkala, kafilerija, fabrika želatina, creva i sirišta.

Pored navedenih sadržaja, plan predvida prostore i za buduće potrebe, zavisno od daljeg razvoja proizvodnje i organizacije u celini.

Ove dve zone danas su najrazvijenija poljoprivredno-prehrambena industrija Beograda.

Mesto je da se nešto kaže i o kulturi radnog ambijenta i urbanoj kulturi uopšte. Povod tome su i dosadašnji rezultati ostvareni u PKB-u i njegovim naseljima. Ovim pitanjima treba na prvom mestu govoriti kao o sastavnom delu lika proizvođača i obaveznom sačiniocu savremene proizvodnje.

Za primere iz dosada urađenoga navodimo:

— Uspešno sprovođenje (i privođenje kraju) zabrane individualnog uzgoja živine, svinja itd. u naseljima i uklanjanje dotadanjih svinjaca, živinarnika, šupa i sl., dakle sprovođenje koncepta naselja u zelenilu, bez parcela, po slobodnom sistemu izgradnje. Na redu je slično raščišćavanje individualnih garaža sklepanih od svakojakih materijala i mimo sistema, reda i plana.

— Eksterijeri industrijske zone su sigurno među najurednijim privrednim površinama u gradu. Ovo je posebno značajno kada je reč o takozvanoj »nečistoj industriji«. Karakter te industrije obično je dopuštao vrlo tolerantno ponašanje prema neredu, nečistoći, ružnoći — kao logičnom pratiocu, uslovljenom samom proizvodnjom. Primer zone II dokazuje da i ta industrija može i treba da bude podložna zakonima kulture radnog ambijenta, kao i svaka druga. U samim unutrašnjim proizvodnim i pratećim prostorima sprovedeno je dosta od savremenih gledanja na kulturu rada i radne sredine.
Dizajn u proizvodnji je takođe prisutan sačinioc.

— Sastavni deo kulture rada je i tekuća informativno - propagandna aktivnost koja se odvija u centru PKB-a.

Prostorno, plan teritorije Beograda na levoj obali Dunava daje osnova i za buduća kretanja na ovome polju — naravno onako i onoliko, kako i koliko urbanizam ima veze sa kulturom rada i urbanom kulturom. Najkraće, reč je na prvom mestu o urbanizmu kao prostornom koordinatoru likovno-estetske sinteze u gradu; reč je o osnovama likovno-estetske sinteze, već u GUP-ovima; i o prisutnosti tih sadržaja, shvatanja i gledanja kroz sve kasnije planove i projekte ... do njihovog ostvarenja.

Moglo bi se reći da je prenaglašeno govoriti o ovim pitanjima u prikazu prostornog plana jedne periferne teritorije Beograda, posebno teritorije namenjene poljoprivrednoj proizvodnji. Potsećamo na dosada postignute rezultate i na stav koji zastupamo da se uspešna urbanizacija i urbana kultura ostvaruju od vratnica grada.

Posle plana

Plan je urbanističko-prostorno-pravna osnova za sprovođenje urbanističke politike na čitavoj teritoriji Beograda na levoj obali Dunava, uz teritoriju koju je obuhvatio GUP Beograda. Posebno je značajan za Skupštinu opštine Palilula, na čijem je području i ova teritorija, za zavođenje investicionog reda i graditeljske discipline. Po generalnim planovima naselja, PKB ove godine počinje obimniju izgradnju stanova za svoje radnike.

No ovi su planovi i osnova za dalji prostorno-projektantski rad. Neophodni zadaci u tom pravcu su:

— Izrada detaljnih i aktuelnih geodetskih podloga teritorija naselja;

— Izrada detaljnih nivelacionih planova naselja;

— Izrada idejnih projekata vodovoda i kanalizacije za sva naselja, a glavnih projekata za prvu fazu realizacije;

— Saradnja u programiranju i planiranju gradskih magistralnih energetskih i sličnih vodova, a koji su od interesa i za ovu teritoriju;

— Tu su studije i projekti za posebne sadržaje i punktove, naročito studije za rekreativno-turističke sadržaje;

— Između ostaloga treba privesti kraju ispitivanja i preći na programska rešenja za rekreativno-lečilišni centar kod Ovče;

— Aktuelna je potreba za projektovanjem i početnim realizacijama groblja za ovu teritoriju.

I ako ima mogućnosti da se ovaj prostorni plan sprovodi direktno, isto tako je nužno nastaviti sa studijama i daljim prostorno-projektantskim radom, kako je izloženo. Za ovakav rad, pored Urbanističkog zavoda, Direkcije za rekonstrukciju i izgradnju, imaju svoje mesto stručno-tehničke službe PKB-a.

Izloženim postupkom za dalji rad, održaće se korak sa sličnim sadržajima i tempom daljega rada u sprovođenju GUP-a Beograd.

---

[1]) Ova teritorija, na nivou prostornog plana, bila je rešena izmenom i dopunom GUP-a Beograda donetom 1957. godine. Ona je novim GUP-om Beograda do 2000. godine isključena iz sastava Generalnog plana. Naselja PKB-a nisu imala do sada svoje generalne urbanističke planove; njihova urbanizacija od 1957. godine odvijala se po urbanističkim smernicama proširenog GUP-a i pod operativnim rukovodstvom urbanističke grupe za levu obalu Dunava.

[2]) Limitni period je 2000-ta godina.

[3]) Ovi GUP-ovi doneti su krajem 1959. godine.

[4]) Počev od elaborata za urbanizaciju Beograda na levoj obali Dunava iz 1957. pa sve do 1966. godine — proučavane su prirodne osobenosti i radene studije i urbanistička rešenja za pojedine delove leve obale Dunava za korišćenje u rekreativno-turističke svrhe. Tako su, između ostalih, urađeni i sledeći elaborati: Programsko rešenje za izletište »Veliko blato«; Urbanistički plan za izletište »Dunavac«; programsko rešenje za ostrvo »Kožara« ...

[5]) Iz saopštenja dr Đurovića izlazi da u ovom delu postoje mineralne vode sa brojnim, značajnim sastojcima (posledice Panonskog mora) na prostranstvu koje garantuje dugu eksploataciju i opravdana potrebna investiciona ulaganja.

Dakle ovi radovi na daljem istraživanju potvrdili su i produbili prve rezultate, time i prve urbanističke koncepcije, i dali materijale za završnu fazu istražnih radova — koja može biti i I faza eksploatacije ove mineralne vode.

[6]) Od lokalnih groblja postoji staro groblje u Borči, koje je popunjeno; dok novo nije predvideno u naselju postojećim GUP-om, jer je i pri izradi plana bila koncepcija da se groblje locira van naselja, niti je dopušteno proširenje postojećeg. Ono se ukida kao aktivno groblje i pretvara u specifičnu memorijalnu zelenu površinu.

[7]) Vreme je za utvrđivanje imena ove urbane celine Momenat je da se stave ad-akta sadašnja imena: Tovilište, Padinska skela, prljava ili čista industrija, direkcija ...

[8]) Kvartarne naslage se kreću u granicama od 20—40 metara dubine; ove peskovito-šljunkovite naslage imaju veoma povoljna hidrogeološka svojstva za kretanje i akumulisanje podzemnih voda; iz tih slojeva se i uzima voda, i prečišćavanjem od organskih sastojaka i gvožđa osposobljava za piće.

[9]) To su u prvom redu: bruto površina naselja, zatim bruto površine stambenih, odnosno ekonomskih delova naselja; broj stanovnika, odnosno, broj radnih mesta; gustine naseljenosti i površine zaštitnih zelenila.

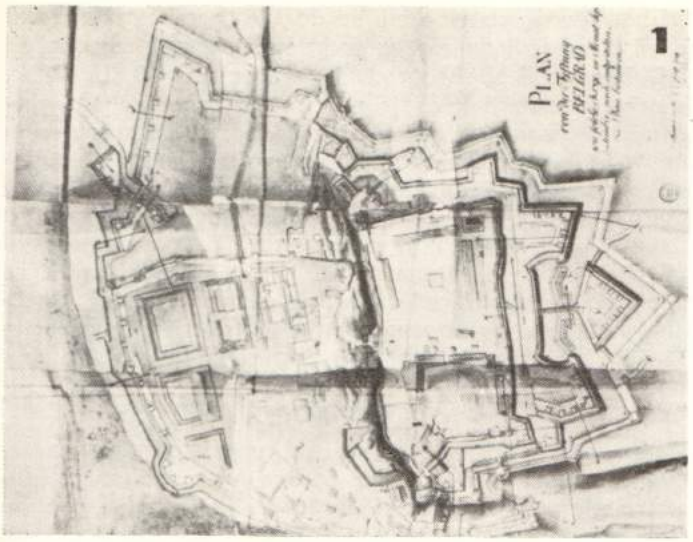

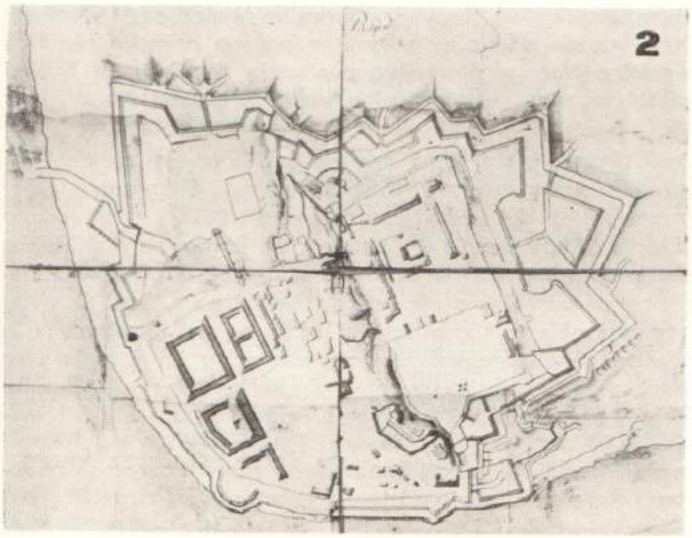

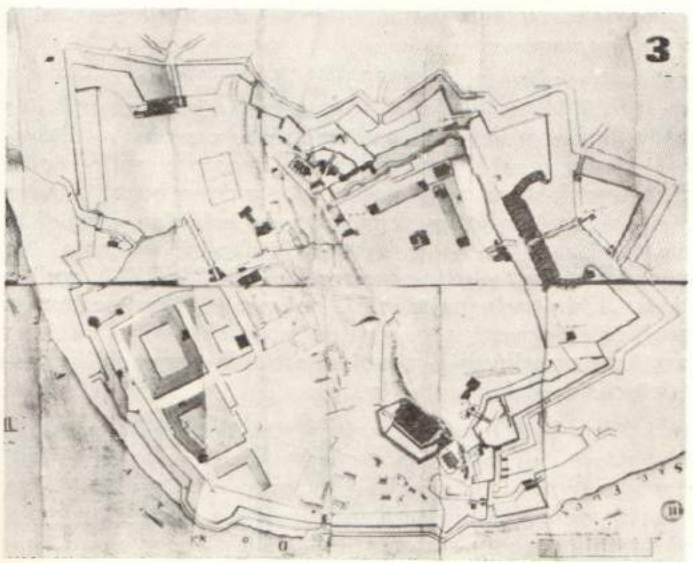

Željko ŠKALAMERA

PLANOVI BEOGRADA IZ 1789. GODINE

Pod vođstvom maršala Laudona austrijska vojska je posle duže opsade po treći put osvojila Beograd 7. oktobra 1789. godine i zadržala ga u habzburškoj vlasti dve godine. Zaključenjem Svištovskog mira, 4. avgusta 1791. godine, grad je ponovo pripao Turcima.

Za ovo vreme Austrijanci su izvršili nova, tačnija snimanja zauzetih oblasti i izradili mnogo karata severne Srbije i planova Beograda. Istovremeno je nastalo i mnogo štampanih planova, panorama i crteža pojedinih građevina Beograda. Do sada je poznato preko stotinu planova i karata proizašlih iz snimanja u ovom vremenu. Najveći broj istih čuva se u Ratnom arhivu u Beču. Na osnovu njih moguće je gotovo u potpunosti i u detaljima rekonstruisati situaciju i plan Beograda sa kraja XVIII veka. Pogotovu ako se uporedo iskoriste panorame, crteži građevina i druga dokumenta sa podacima za ondašnju topografiju grada.

Planovi Beograda nastali 1789. godine predstavljaju celovite kartografske izvore ne samo za ondašnje stanje nego većim delom i za mnogo duži period zbog toga što je urbani razvoj unutrašnjeg grada uglavnom stagnirao ceo jedan vek sve do druge polovine XIX veka kada je započeta srpska planska rekonstrukcija varoši u šancu.

Budući da do sada nisu poznati radovi turske kartografije iz kojih bi saznali o tekućim morfološkim i strukturalnim promenama Beograda, a retki strani, mahom štampani planovi ne predstavljaju originalne i pouzdane izvore to originalni radovi austrijske kartografije dobijaju poseban značaj. Tim više što tačno prikazuju ono stanje grada i tvrđave koje čini neposrednu podlogu i nasleđe na kome je izrastao savremeni Beograd.

Beograd i okolina su preko austrijskih kartografskih radova iz 1789. godine krajem XVIII veka ušli u veliki sistem zemaljskih premera. Naime, austrijska snimanja i kartiranja Beograda i severne Srbije 1789. godine nastavljala su se na tzv. prvi zemaljski jozefinski premer habzburške carevine kojim je bio obuhvaćen veliki deo srednje Evrope. Austrijski oficiri su već do 1780. godine postavili trigonometrijsku mrežu i jedinstveno izmerili celu prostranu monarhiju u razmeri 1 : 28800, predstavivši je na stotine hiljada autografisanih originalnih listova. Uporedo sa vojnim premerom izvršen je i tzv. prvi jozefinski ekonomski premer, to jest katastarski premer iz kojeg su proizašle hiljade listova, elaborata i planova gradova u raznim razmerama od 1 : 28800, 1 : 7200, 1 : 4800, 1 : 3600, 1 : 2880, 1 : 1720 do razmere 1 : 800. Ovim radovima austrijska kartografija se posle nešto ranijeg prvog francuskog državnog premera popela u sam vrh svetske kartografske delatnosti svog vremena.[1]) Usput ističemo da je u ovom velikom poduhvatu drugog u svetu državnog premera, učestvovalo i mnogo naših ljudi naročito oficira iz Vojne granice[2]).

4

5

U okviru navedenog sistema bili su do 1782. godine premereni i kartirani oni delovi današnjeg područja Beograda severno od Save i Dunava koji su Beogradskim mirom od 18. IX 1739. godine pripali Austriji kada je na rekama uspostavljena granica između otomanske i habzburške carevine. Sremski deo je bio snimljen u okviru premera Slavonskog generalata, a banatski u sklopu premera Temišvarskog Banata. Iz oba ova premera započeta u Banatu 1769, a u Sremu 1778. godine, proizašli su listovi razmere 1 : 28800 koji su zahvatili i delove beogradske okoline južno od Save i Dunava (Sl. 12). Međutim planovi za teritorije pod Turskom rađeni su na osnovu starijeg kartografskog materijala iz vremena prethodne austrijske okupacije (1717—1739) pa su dopunjavani podacima dobijenim uhođenjima, izviđanjima i rekognosciranjima koja su tajno vršili austrijski oficiri u severnoj Srbiji 1783. i 1784. godine.[3])

Na početku rata sa Turskom, u koji je Austrija ušla kao saveznica Rusije, tokom 1787. i 1788. godine Austrijanci su izradili nove vojne planove beogradske tvrđave i neposredne okoline Beograda od Zabrežja duž Save i Dunava do Višnjice i od Mirijeva preko Avale i Lipovačke šume do Mislođina,[4]) a tokom opsade Beograda od polovine septembra do početka oktobra 1789. godine na osnovu rekognosciranja izrađeni su brojni operacijski, opsadni i položajni planovi sa situacijom tvrđave i varoši.[5])

Posle zauzimanja Beograda i severne Srbije izvršen je detaljni sistematski premer severne Srbije do kraja 1789. godine. Ovim premerom je na 25 sekcija razmere 1 : 28800 obuhvaćeno područje od Šapca duž Save i Dunava do Rama, pa duž Velike Morave do Ćuprije odavde do Orašca, Ivanče, Stojnika, Gubarevca, Borka na Valjevo pa preko Jelenče na Šabac. Iz ovog premera proizašla je Karta Srbije[6]) (Carte von Serbien) koja je činila osnovnu topografsku dokumentaciju i nastavljala se na skelet podele sekcija ranije snimljenog Srema i Banata (Sl. 12). Svaka sekcija obuhvatala je površinu od 3,2 kvadratne milje ili oko 180 km². Severni listovi ove karte zahvatali su današnje područje grada Beograda, a sam Beograd sa neposrednom blizinom bio je predstavljen na jednom listu (Sl. 10).

Za ovaj premer postavljena je triangulacijska mreža stajnih i stalnih tačaka na koju su se oslanjali detaljniji premeri u krupnijim razmerama.

Osnovna karta razmere 1 : 28800, dakle, približno današnjoj razmeri 1 : 25000 koja nam služi za generalno urbanističko planiranje, imala je sadržaj uobičajen za tu razmeru — hidrografsku i putnu mrežu, naselja, izvore, mostove, zatim šume i reljef. Nomenklatura ovih listova iako znatno bogatija nego na ranijim planovima još uvek je relativno oskudna, a reljef je više morfološka slika nego kartometrijsko obaveštenje. No uprkos nedostataka, sekcije razmere 1 : 28800 iz 1789. godine predstavljaju do tada najtačniju, najverniju i najpotpuniju kartografsku informaciju o stanju beogradske okoline i za komparativna proučavanja razvoja Beograda nezamenljivu osnovnu istorijsku dokumentaciju.

U jesen i zimu 1789. godine izvršena su i detaljnija snimanja varoši i tvrđave. Još uvek nije pronađen plan Beograda za koji bi se moglo tvrditi da predstavlja osnovni situacioni plan grada nastao obradom premera sa merničkog stola, ali poznati planovi srednje-krupnih razmera indiciraju njegovo postojanje

i potrebu da se za njim traga. Na ovo upućuje i sam sistem austrijske kartografske obrade terena. Dva plana Beograda, jedan iz Ratnog arhiva u Beču kojeg je crtao kapetan Štokeloj[7]) (Sl. 4) i drugi iz budimpeštanskog Nacionalnog muzeja[8]) (Sl. 5), po celovitom prikazu položaja i gabarita svih zgrada u tvrđavi i varoši, ukazuju veoma jasno na postojanje situacionog plana sa kompletnim sadržajem uobičajenim za razmere do 1 : 7200, odnosno sadržajem sličnim današnjim planovima razmere 1 : 5000. Dva druga shematska plana iz iste godine takođe potvrđuju pretpostavku da je Beograd bio snimljen detaljnije u krupnijoj razmeri, najverovatnije u jednoj od onda usvojenih razmera za snimanje naseljenih mesta, a približnoj današnjoj razmeri 1 : 2500. Zemun je, na primer, još 1780. godine snimljen u razmeri 1 : 3600. No, za nas zasada ovaj nedostatak nije od naročitog značaja jer poznati, autentični krupnorazmerni planovi zamenjuju eventualni originalni plan iz kojeg su pravljeni sekundarni planovi.

Za urbanističko proučavanje stanja i razvoja varoši u 1789. godini celovitu predstavu pružaju nam četiri plana. To su navedeni Štokelojev plan u razmeri 1 : 7200 i budimpeštanski plan u razmeri 1 : 3600, Plan predgrađa Beogradske tvrđave razmere 1 : 2880[9]) (sl. 6), Brušov plan razmere 1 : 1440[10]) (sl. 8). Na prva dva plana prikazana je opšta georafska situacija, sva postojeća utvrđenja i ostaci ranijih varoških utvrđenja, gabariti svih objekata, ulična mreža u varoši, putna mreža izvan varoši i predgradska naselja. Na druga dva šematska plana prikazano je stanje građevinskog fonda kako je zatečeno posle 8. oktobra 1789. godine. Ovi planovi su zapravo bili sastavni deo popisa useljivih i u ratu urušenih kuća, te sadrže numeraciju kuća povezanu sa popisnim listama od kojih su do sada pronađene popisne liste samo za Plan predgrađa (sl. 7), dok uz Brušov plan koji ima mnogo više brojeva, ukupno 1621, još nije pronađen spisak. Oba ova popisna plana imaju i nazive ulica, odnosno sokaka. Pomoću njih i prethodno navedenih planova moguće je sastaviti celoviti situacioni plan beogradske varoši u 1789. godini i dosta pouzdano rekonstruisati raniju situaciju.

Tačnost navedenih planova može se ilustrovati činjenicom da su na njima odstupanja glavnih dužina, pravaca i uglova gotovo neznatna i da se veoma lako usklađuju sa kasnijim geodetskim, usavršenijim promerima, što je provereno fotografskim uvećanjima Štokelojevog i Budimpeštanskog plana na razmeru 1 : 3000 Josimovićevog snimka varoši u šancu iz 1867. godine, na kome su još neizmenjena ulična mreža i mnogi stariji objekti.

Beogradska tvrđava je u ovom periodu posebno detaljno i vrlo precizno snamljena odmah po osvajanju u jesen 1789. godine. Snimanja postojećeg stanja vršena su pre svega da bi se dobile podloge za projekte rekonstrukcije koja je vršena u sledećoj godini. Osnovni elaborat je sigurno sačinjen u razmeri 1 : 810, jer je od njega sačuvano nekoliko planova sa detaljnim prikazom svih objekata i utvrđenja u više horizontalnih preseka[11]) (sl. 2 i 3). Pored situacionih planova tvrđave, snimani su i vertikalni preseci pojedinih otseka. Jedan projekat rekonstrukcije tvrđave iz 1790. godine[12]) (sl. 1) u razmeri 1 : 1720 sa 23 vertikalna profila svedoči ne samo o detaljnom i preciznom premeru već i o izvanredno jasnoj,

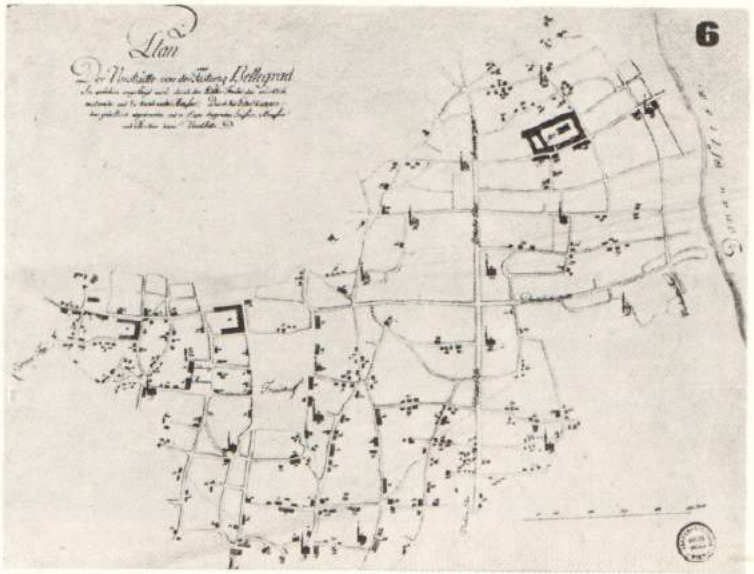
6

7

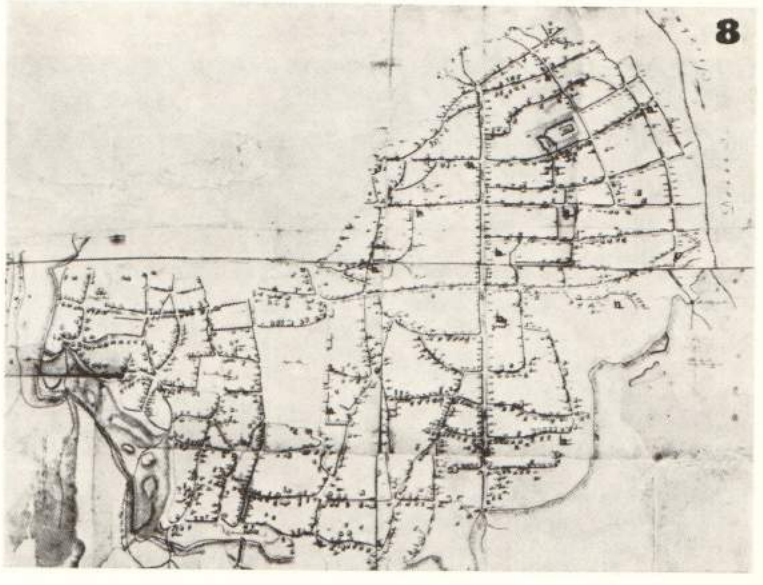
8

preglednoj i plastičnoj kartografskoj obradi tvrđave, manirom koji je spojio najbolje odlike geodetskog i arhitektonskog crteža.

Pored ovde navedenih planova čitav niz drugih nastalih 1789. godine[13]) omogućuje da se osnovni sadržaji dopunjuju dodatnim podacima. Tako na primer jedan plan neposrednog zaleđa Beograda[14]), od varoškog šanca do tzv. »Laudonovog šanca« sadrži još gušću mrežu pristupnih puteva i označene tragove ranijih objekata, dakle podatke koje ne sadrže navedeni planovi. No, i pored mnoštva planova još nije poznat nijedan plan sa detaljnim prikazom površina pod kulturama, tako da sem rasporeda šuma, zasada ne znamo tačnu rasprostranjenost bšti, vinograda i oranica u neposrednoj gravitacionoj zoni Beograda u ovom periodu, pa se za te podatke moramo služiti starijom kartom iz 1721. godine.

Pored ovde uopšteno razmotrenih austrijskih originalnih kartografskih radova, uglavnom iz bečkog Ratnog arhiva, ima još mnogo drugih i u drugim bečkim i peštanskim zbirkama. I za

1 — 2 — 3 Tri originalna detaljna »inžinjerijska« plana Beogradske tvrđave razmere 1 : 1720 (1) i 1 : 810 (2 i 3) sa prikazom različitih horizontalnih preseka sačinjenih kao podloge za modernizaciju tvrđave.

4 — 5 Dva situaciona plana tvrđave i varoši Beograda u srednjoj razmeri (1 : 7200 i 1 : 3600) koji prikazuju najstariju do sada poznatu, tačnu i detaljnu fizičku strukturu varoši sa pojedinačnim kućama.

6 — 7 — 8 Dva shematska popisna plana predgrađa beogradske tvrđave, odnosno unutrašnje varoši Beograda sa numeracijama kuća. Sl. 6, plan predgrađa Beograda sa označenim delovima varoši stradalim u ratu 1788/89. i numeracijom useljivih kuća u razmeri 1 : 2880; sl. 7 prva strana popisnog lista — sastavnog dela plana sa sadržajem broja prostorija useljevih kuća; sl. 8 Brušov plan predgrađa u razmeri 1 : 1440 sa numeracijom svih useljivih i porušenih kuća i nazivima ulica.

9 — 10 — 11 Originalni topografski listovi osnovnog premera Beograda i okoline u razmeri 1 : 28000. Na sl. 9 je pet spojenih listova dela »Plana Beograda i okoline od Višnjice do Zabrežja« snimljenih 1788/89; na sl. 10 je deo Karte Srbije snimljene 1789. godine, a na sl. 11 ratni plan okoline Zemuna i Beograda od Progara do Mirijeva i od Avale Mislođina iz 1788. godine.

12 Shematski prikaz austrijskih premeravanja Beograda i beogradskog područja do 1789. godine.

ovaj period postoji mnogo štampanih planova Beograda[15]), ali su oni kao komercijalna izdanja, raznih evropskih izdavača, zanimljiviji za sagledavanje širine interesovanja za ratna poprišta nego za proučavanje stvarne topografske situacije. S toga ovde nisu ni razmotreni, jer ne predstavljaju prave i pouzdane kartografske izvore kojih i bez štampanih planova ima dovoljno.

Na osnovu današnjeg poznavanja planova iz 1789. godine već se može zaključiti da nijedno starije razdoblje istorije Beograda nije toliko zastupljeno verodostojnim kartografskim izvorima za celovitu sliku Beograda kao što je to period oko 1789. godine.

austrijski premeri tvrđave i varoši beograda 1789.

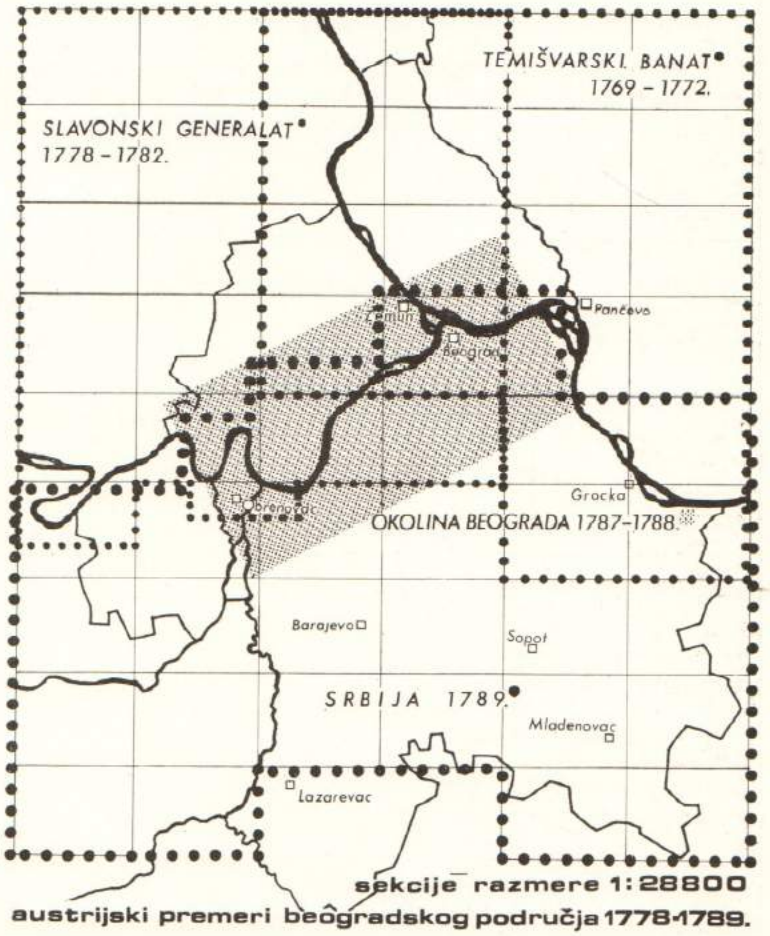

12

sekcije razmere 1:28800

austrijski premeri beogradskog područja 1778-1789.

[1]) O radovima austrijske kartografije i odgovarajuću bibliografiju vidi u: O. Regele, Beiträge zur Geschichte der Statlichen Landesaufnahme und Kartographie in Österreich bis zum Jahre 1918. Wien 1955; J. Sendjerdji, Prvi zemaljski — jozefinski premjer. Geodetski list 1—3, 7—12. Zagreb 1958; Ž. Škalamera, Prilog proučavanju kartografskih izvora za istoriju Beograda XIX veka. Godišnjik GB XIV. Beograd 1967, 169—201.

[2]) v. R. Šmit, Pregled geografskih naziva mesta na kartama Srbije .... Spomenik SKA 67. Beograd 1937 (registar autora)

[3]) v. D. Pantelić, Vojno-geografski opisi Srbije pred Kočinu krajinu. Spomenik SKA 64. Beograd 1936; R. Novaković, Osvrt na neke karte Srbije u Bečkom ratnom arhivu. Zbornik Muzeja I. srpskog ustanka 1. Beograd 1959, 99—100

[4]) Ratni arhiv, Beč (Kriegsarchiv Wien — KAW) H III e 3044

[5]) KAW, H III e 2908—3

[6]) KAW, B III a 239

[7]) KAW, H III e 3196

[8]) Nacionalni muzej, Budimpešta T. 1343

[9]) KAW, G I b 41

[10]) KAW, G I b 49

[11]) KAW, G I b 40—3, 50—1

[12]) KAW, G I b 44—3

[13]) KAW, H III e 2908, 2909, 3044, 3046, 3074 i dr.

[14]) KAW, H III e 3210

[15]) v. Ž. Novaković, Beograd u starim gravirama. Katalog izložbe MGB. Beograd 1972, 11, 21

Posle Beogradskog mira 18. VIII 1739. godine, Beograd je postao krajnja odbrambena ta²ka evropskog dela Otomanskog carstva. Njegov dominantni vojni položaj i značaj potisnuli su urbani razvoj grada, a kako je postepeno opadala moć Turske tako je i Beograd stagnirao unutar palisadiranog šanca. Kroz gotovo čitav vek u strukturi Beograda nije bilo značajnijih promena. Veće promene nastupile su tek ostvarivanjem Josimovićevog regulacionog plana šancem opasane unutrašnje varoši u obnovljenoj Srbiji. Plan Beograda iz 1789. godine prikazuje to dugo opadajuće razdoblje. Plan je sastavljen na osnovu originalnih planova iz Ratnog arhiva u Beču, koji su nastali za vreme dvogodišnje austrijske vladavine nad Beogradom između 1789. i 1791. Tada je Beograd bio snimljen detaljnije i tačnije nego ikada pre i zadugo posle, tako da je na osnovu tih snimaka moguće sačiniti vernu i detaljnu predstavu ondašnjeg urbanog stanja.

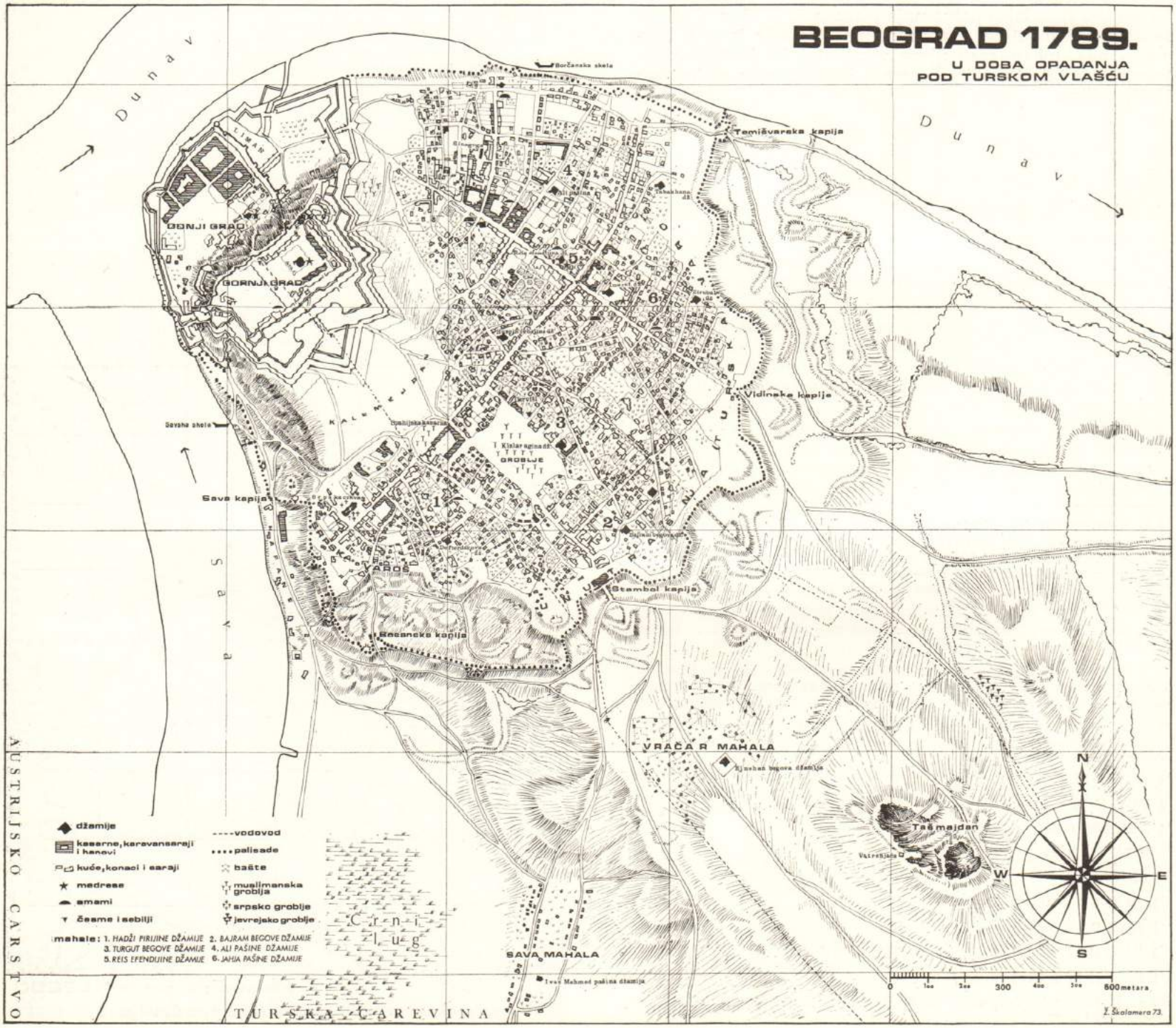

Divna ĐURIĆ-ZAMOLO, dipl. ing. arh.

IZLOŽBA »STARI BEOGRAD«

Sl. 1 — Stara stambena zgrada u stilu turske arhitekture u Strahinjića Bana ulici br. 41

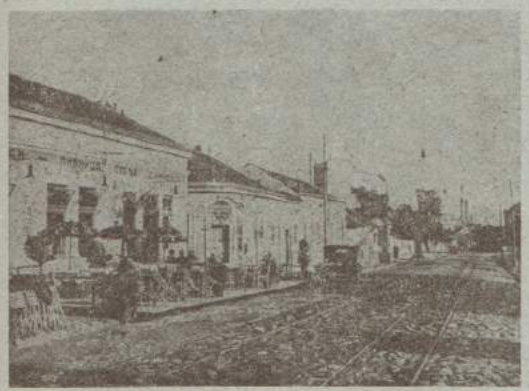

Sl. 2 — Džordža Vašingtona ulica, od Takovske prema Palmotićevoj ulici, sa starom poznatom kafanom »Sablja dimiskija«

Sl. 3 — Panorama jednog dela Varoš-kapije i Savamale sa zgradom stare Državne štamparije

U okviru proslave sedamdesetogodišnjice svoga postojanja Muzej grada Beograda je kao prvu manifestaciju otvorio izložbu fotografija Jeremije Stanojevića »Stari Beograd«. Izložba pretstavlja izvod iz zbirke od 2.126 fotografija koje je oko 1930. godine snimio J. Stanojević na sebi svojstven način, ostavljajući zauvek zabeležene čitave frontove ulica onoga vremena. U idućoj godini Muzej grada Beograda izdaće katalog kompletne zbirke ovih fotografija, jer ona pretstavlja dragoceno svedočanstvo o građevinama, ambijentima i vremenu koje je nestalo, a koje obeležava značajnu etapu u urbanom razvoju grada.

Jeremija Stanojević (1881—1950. g.) je ceo život proveo u Beogradu, gde se i rodio i umro. Član je poznate porodice srpskog XIX veka. Završio je Vojnu akademiju u Beogradu, na kojoj je kasnije kao pukovnik i sam bio profesor istorije. Kasnije je postavljen za načelnika Istorijskog odeljenja Glavnog generalštaba.

Na izložbi se mogu videti 76 fotografije iz zbirke J. Stanojevića, a na njima su zgrade i ulice raznih delova grada, čijih gabarita danas uglavnom više nema: nizovi prizemnih ili jednospratnih zgrada u mirnim ulicama bez saobraćaja, prošarani starim poznatim kafanama, tako tipičnim za stari Beograd, u kome su one pretstavljale mesta, gde se odvijao javni, politički, ekonomski i kulturni život grada. Na izloženim fotografijama su sačuvani izgledi mnogih značajnih građevina vezanih za javni i kulturni život Beograda, koje su svesno ili nesvesno, u miru i u ratu porušene. Tu su među ostalima: Velika Pivara, stara Narodna biblioteka, Državni savet, Viša ženska škola, stara osnovna škola u ulici Gavrila Principa, zgrada Srpske akademije nauka u Brankovoj ul. 15, stari hotel »Slavija«, Đumrukana, Staro zdanje, stara državna štamparija.

S obzirom na raspoložive fotografije izložba je koncipirana tako da su one grupisane prema pojedinim krajevima Beograda i njihovim starim nazivima: Savamala, Centar grada (koji nema ime), Skadarlija, Dorćol, Varoš-kapija, Palilula, Vračar, Jatagan-mala, Čubura. Ovim redosledom fotografije su i izložene.

Uz izložbu je izdat i prigodan katalog, koji obuhvata kraći tekstualni deo i popis sa legendama svih izloženih fotografija, grupisanih na gore izloženi način. U uvodnome tekstu dati su osnovni podaci o izložbi, zbirci i autoru fotografija, a zatim je objašnjeno poreklo naziva delova Beograda, čije nam stare fizičke strukture izložba otkriva.

Posle kraćeg izlaganja upravnika Muzeja Jelice Stamenković, koje se odnosilo na proslavu sedamdesetogodišnjice Muzeja i na bogatu muzejsku zbirku fotografija na kojima se najočiglednije prati urbani razvoj grada za period od preko sto godina, izložbu je otvorio arh. Bogdan Nestorović, profesor Arhitektonskog fakulteta, i sam rođeni Beogradanin. On se u opštim crtama osvrnuo na razvoj Beograda u prošlosti i na značaj Beograda u pogledu napretka naše arhitekture.

Voja POPOVIĆ, prof.

NEDELJA BEOGRADA U KOPENHAGENU

Povodom prijateljskih susreta gradova, u Kopenhagenu je, od 27. 9 — 12. 10. 1973. održana nedelja Beograda sa nizom manifestacija. Ovom susretu je prisustvovala i delegacija Skupštine grada Beograda sa predsednikom, drugom Brankom Pešićem na čelu.

Beograd je tako, uzvratio prošlogodišnju nedelju Kopenhagena održanu u Beogradu. U okviru nedelje Beograda u Kopenhagenu, u prostorijama gradske većnice, otvorena je reprezentativna izložba »Beograd juče, danas, sutra«, u čijoj realizaciji su učestvovali:

Kulturni centar Beograda, Muzej grada Beograda, Muzej savremene umetnosti, Urbanistički zavod Beograda i Turistički savez Beograda.

U izuzetnom ambijentu Gliptoteke, održano je veče prvakinja beogradske opere Radmile Bakočević i Đurđevke Čakarević uz klavirsku pratnju Zdenka Marasovića. U Modnom centru Kopenhagena, »Jugoeksport« iz Beograda otvorio je izložbu svojih ekskluzivnih modela, kožne galanterije i nameštaja; dok je u najuglednijoj robnoj kući »Ilum« otvorio komercijalnu izložbu, koja je postigla lep uspeh; zatim je »Jugoeksport«, u hotelu »Skandinavija«, priredio modnu reviju — sa najnovijom kolekcijom kreatorke Mirjane Marić.

Celokupnoj ovoj manifestaciji Beograda odato je izuzetno priznanje, sa Danske strane, kao jednoj od najuspelijih nedelja održanih u okviru prijateljskih susreta Kopenhagena sa drugim evropskim gradovima.

OKTOBARSKA NAGRADA BEOGRADA 1973. ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM

ŽIRI ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM

u sastavu:

1. Mihajlo ŠVABIĆ, predsednik Saveta za urbanizam grada — predsednik
2. Bogdan IGNJATOVIĆ, dipl. ing. arh.
3. Mirko JOVANOVIĆ, dipl. ing. arh.
4. Leon KABILJO, dipl. ing. arh.
5. Jovan KRATOHVIL, vajar
6. Branko PETRIČIĆ, dipl. ing. arh.

ODLUČIO JE

jednoglasno da se Oktobarska nagrada Beograda za najbolja dostignuća u oblasti arhitekture i urbanizma u 1973. godini dodeli

Slobodanu MILIĆEVIĆU, dipl. ing. arh. za projekat hotela »Croacia« u Cavtatu,

dajući sledeće

Obrazloženje

Delo arh. Slobodana Milićevića, projekat hotela »Croacia« u Cavtatu, predstavlja uspešno i celovito arhitektonsko ostvarenje jednog složenog hotelskog ansambla zasnovanog na uspeloj urbanističkoj postavci.

Postignuto je skladno uklapanje objekta u suptilan, šumoviti pejzaž, tako da je vekovni ambijent Cavtata u potpunosti sačuvan.

Iako je objekat veliki, rešenjem je postignuta humanizacija prostora i ostvarena intimnost u povezivanju entirijera i okolne park-šume, što posebno odlikuje ovo delo. Rešenje odiše jasnom koncepcijom, koja je proizašla iz besprekornog poznavanja funkcije. Kompozicija i likovni izraz potvrđuje zrelost autora, a maksimalni efekti enterijera postignuti su naročito onde, gde su primljeni i gde dominiraju isključivo prirodni materijali — beton i drvo.

Delo predstavlja značajan doprinos u ovoj oblasti arhitekture u nas.

AUTORI U OVOM BROJU:

Bratislav STOJANOVIĆ, dipl. ing. arh.
savetnik
Urbanistički zavod Beograda

Ružica PETROVIĆ, dipl. ing. arh.
samostalni urbanista
šef grupe za opštinu Palilula
Urbanistički zavod Beograda

Aleksandra BANOVIĆ, dipl. ing. arh.
samostalni urbanista
Urbanistički zavod Beograda

Željko ŠKALAMERA,
istoričar umetnosti
Bibliotekar Narodne biblioteke SR Srbije

Divna ĐURIĆ-ZAMOLO, dipl.ing. arh.
stručni saradnik
Muzej grada Beograda

Aleksandar ĐOKIĆ, dipl. ing. arh.
projektant
Direkcija za izgradnju i rekonstrukciju Beograda

Voja POPOVIĆ, istoričar umetnosti
Rukovodioc sektora
Kulturni centar Beograda

VIDICI —

U potrazi za karakterističnim izgledima Beograda, evo jednog, tipičnog za Beograd i evropske gradove — izgleda nastalog između dva rata.

Prostor ograničen ulicama Cara Lazara i Gračaničkom, oslonjen na Topličin venac.

URBANISTIČKI ZAVOD GRADA BEOGRADA GODINA V 1973